

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta pedagogická

Diplomová práce

2015

Lenka Menclová

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

KATEDRA RUSKÉHO A FRANCOUZSKÉHO JAZYKA

DONŠTÍ KOZÁCI

(TRADICE, KULTURA, ZVYKY, DIALEKT)

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Lenka Menclová

Učitelství pro 2. stupeň ZŠ, obor – AJ/RJ

Vedoucí práce: Mgr. Jiřina Svobodová, CSc.

Plzeň, 2015

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

Plzeň, 20. března 2015

.....

vlastnoruční podpis

Na tomto místě bych chtěla poděkovat Mgr. Jiřině Svobodové, CSc., za odborné vedení a poskytnutí cenných rad.

Obsah

ÚVOD	8
1 DONŠTÍ KOZÁCI A JEJICH MÍSTO V RUSKÉ SPOLEČNOSTI	10
1.1 K původu a historii donských kozáků	10
1.1.1 Původ slova kozák	10
1.1.2 Formování kozáckých vojsk	11
1.1.3 Donští kozáci.....	14
1.2 Osud donských kozáků	16
1.2.1 Průřez stoletími	16
1.2.2 Postavení donských kozáků ve XX. stol. a v současnosti.....	19
2 KULTUROLOGICKÁ CHARAKTERISTIKA TRADIC A ZVYKŮ	25
2.1 Oděv donských kozáků	25
2.2 Kozácké obydlí.....	34
2.3 Kozácká kuchyň	35
2.4 Svatební obřad.....	37
3 CHARAKTERISTIKA DIALEKTU DONSKÝCH KOZÁKŮ Z HLEDISKA	
LINGVISTICKÉHO.....	41
3.1 Charakteristika slovní zásoby	43
3.2 Kozácké pohádky a písně	45
4 NÁMĚTY PRO PRAKTICKÉ VYUŽITÍ TÉMATU VE ŠKOLNÍ PRAXI	52
4.1 Rozhovor s vedoucí souboru Stanica a charakteristika písňové tvorby -	
náměty pro využití v pedagogické praxi	52
4.2 Vlastní náměty využití tématu.....	57
ZÁVĚR.....	74
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	75

Tištěné zdroje	75
Internetové zdroje	77
Zdroje obrázků.....	78
РЕЗЮМЕ	80
ABSTRACT	81
ПРÍЛОHY	82
Пříloha 1 - Slovník k excerpovaným pohádkám a písním.....	82
Пříloha 2 - Originál rozhovoru s O.G. Nikitěnkо.....	87
Пříloha 3 – Fotografie	90

ÚVOD

Ve všech epochách historie se v lidstvu probouzely touhy po nalezení kořenů a kultury svého národa. Současná ruská společnost si je plně vědoma významu kozáctva na utváření kulturně-historického dědictví Ruska. Po desetiletích potlačování kozácké kultury se stěžejními záměry stává studium a záchrana této jedinečné kultury. Kozáctvo jako silná, hrdá a disciplinovaná část ruského národa vždy střežilo hranice státu. Na ruském území se formovala nejrůznější kozácká vojska. Nejsilnějším a nejznámějším je vojsko donských kozáků. Od samých počátků měli donští kozáci svůj typický oděv, obydlí, zvyky, tradice, kulturu a ty se prolínaly s jinými etnickými skupinami, žijícími v blízkosti území obývaných kozáky. V průběhu staletí si kozáci utvořili unikátní jazyk, který se výrazně projevuje v jejich hudební a literární tvorbě.

Cílem diplomové práce je na základě kulturních, historických a etnografických faktů stručně představit původ a historii kozáků a rozebrat problematiku postavení donských kozáků v ruské společnosti. Dílčím cílem je pak charakteristika donské kozácké kultury, tradic a zvyků, přiblížení dialektu za pomoci odborných zdrojů literatury a na základě analýzy výběrových donských pohádek a písní. V neposlední řadě se pokusíme vystihnout podstatné znaky písňové tvorby donských kozáků, nastíníme využití písňové tvorby a možnosti využití tématu diplomové práce ve školní praxi.

Naplnění vytyčených cílů bude provedeno s pomocí odborných materiálů, obzvláště pak ruských knižních zdrojů (S.A. Auský, O.V. Agafonov). Pro lepší orientaci v samotné diplomové práci bude tato rozdělena do čtyř hlavních kapitol. První kapitola bude věnována obecnému seznámení s ruským kozáctvem. Představeny budou významné historické mezníky se zaměřením na donské kozáky. Analýze budou podrobeny materiály týkající se minulosti a současnosti donských kozáků.

Vzhledem k šíři tématu se bude druhá kapitola výběrově zabývat oblastí kultury, tradicemi a zvyky donských kozáků. Podrobněji bude popsán oděv, obydlí, typická jídla donských kozáků a také svatební obřad. Na tuto část volně naváže třetí kapitola diplomové práce, která má praktický charakter. V této části bude charakterizován dialekt z hlediska kulturologického a lingvistického. Posouzeny budou všechny jazykové roviny dialektu donských kozáků. Největší pozornost bude zaměřena na lexikální rovinu, pro jejíž objasnění budou využity písně a pohádky.

Ve čtvrté kapitole bude zařazen aktuální rozhovor s vedoucí známého kozáckého souboru, působícího ve Volgogradě. Následně bude provedena analýza poskytnutého rozhovoru za účelem získání nových poznatků o kozáckých písních, tradicích a kultuře svébytného národa. Nastíněny budou některé možnosti využití písní v hodinách ruského jazyka. Poslední část se zaměří na možné uplatnění zkoumaného tématu ve školní praxi s přihlédnutím k mezipředmětovým vztahům. Navrženy budou doplňující cvičení ke zvoleným lekcím učebnic *Поехали*. Diplomová práce bude doplněna přílohami, ilustračními obrázky a fotografiemi.

1 DONŠTÍ KOZÁCI A JEJICH MÍSTO V RUSKÉ SPOLEČNOSTI

1.1 K původu a historii donských kozáků

Problematika původu donských kozáků je velmi složitá a málo prozkoumané téma. Původem donských kozáků se začali zabývat historikové v 20. a 21. století. Jak se ale brzy dozvíme, neexistuje jednoznačné vyložení jejich sociálního i etnického původu. Nejprve se všeobecně seznámíme s kozáky. Zjistíme, jaká byla jejich role ve společnosti, co bylo předmětem jejich činnosti, kde působili. Po seznámení s jednotlivými druhy kozáků, se zaměříme na donské kozáky, kde si nastíníme základní fungování jejich společenství.

1.1.1 Původ slova kozák

Původ slova kozák rusky „kazak“ (казак), stejně tak jako jeho význam vždy byl a stále je pro historiky předmětem sporů. Hlavní otázka, kterou si historici při řešení tohoto problému pokládají, spočívá v následujícím: je slovo „kazak“ rasového původu či vzniklo vlivem historických a společenských podmínek. Na základě doposud získaných poznatků se bohužel nelze zcela kategoricky přiklonit k jednomu či druhému názoru.

Slovo „kazak“ se objevovalo v jazycích mnoha národů. Nejčastěji pak u národů Východu a Střední a Malé Asie. Každý z těchto národů si pod slovem „kazak“ představoval něco jiného a v některých případech se měnil i samotný tvar slova. V Persii slovo „kazak“ označovalo člověka, který se nacházel ve vojenské službě a odváděl státu daň, tzn. „gazu“. Člověk odvádějící tuto daň byl osloven jako „gazak“. Mongolové „kazych“ nebo také „kazak“ používali pro označení svobodného vojáka, který přespával ve stanu. Důkazem toho, že toto slovo bylo hojně používáno v mnoha jazycích, je i skutečnost, že jen samotní Mongolové mají pro toto slovo hned několik dalších použití. Tímto slovem označovali například: brnění, štít, silné opevnění pro ochranu hranic, ale také vojenskou stráž. V jiných jazycích označovalo předměty využívané v domácnosti, názvy zvířat a ptáků.

[1, s. 15]

Většina historiků se pod vlivem těchto skutečností přiklání k názoru, že slovo „kazak“ bylo postupně přeneseno z některého z předmětů na lid žijící v netypických

podmínkách. Takový lid se od druhých národů neodlišoval rasovým původem, ale pro něj specifickými zvyky a dalšími charakteristickými rysy. [1, s. 16]

Nejvěrohodněji mezi všemi teoriemi působí a také nejlépe vystihuje smysl tohoto slova význam „volný člověk“. Tento význam neslo slovo „kazak“ už v dávných dobách. Lidé po celá staletí toužili po šťastném a svobodném životě. Jedni z takovýchto lidí byli i kozáci, kteří se snažili organizovat svůj život po svém a nezávisle na ostatních. Jejich touha po svobodném životě přitahovala neustále další a další skupiny lidí. Tyto obrovské skupiny lidí se postupem času měnily ve vojenské družiny, jejichž život byl založen na principu přátelství, rovnoprávnosti a svobodných životních podmínkách, na základě kterých je druhé národy začaly nazývat „volnými lidmi“ nebo také kozáky. Z kozáckých družin se postupně staly větší kmeny, které si chránily své tradice a také svůj název – kozáci. [1, s. 17]

1.1.2 Formování kozáckých vojsk

Kozáci bránili v Rusku celý jih, pokořili Sibiř, pronikli na Amur, a objevili Beringův průliv, který byl za dalších sto let pojmenován na počest ruského mořeplavce dánského původu Vituse Beringa. Dále obsadili území Nové Sibiře v Severním ledovém oceánu a na místě dobytých tureckých a tatarských území si začali budovat svá obydlí. Nejčastěji obsazovali strategicky výhodná místa kolem velkých řek: Don, Těrek, Kubáň, Ural, Irtyš, Volha, Dněpr. [2, s. 14]

Jejich migrace začala na počátku 16. století. První kozácká vojska se objevila severně od Černého moře, odkud se dále šířila na východ. Nejzápadněji se formovalo záporožské vojsko. Postupně k východu se formovalo: donské, těrské, volžské a jajické vojsko, později přejmenované na uralské. Vztahy mezi vojsky byly rovnoprávné, neboť jejich společným zájmem byla obrana ruských hranic. [3, s. 20]

Utlačování ukrajinských křesťanů polskou vládou způsobilo přesun Ukrajinců směrem na východ. Tento přesun v průběhu následujícího století nabral nebyvalého rozměru a velká část ukrajinského obyvatelstva byla nucena se usídlit v nehostinných, nezalesněných a dosud neobsazených místech mezi Dněprem a Donem. Nové území se stalo domovem protipolsky zaměřeného obyvatelstva, které brzy pochopilo význam hranic a začalo je chránit společně s dalšími ukrajinskými kozáky. V 16. století ukrajinské

kozáctvo začalo zbrojit proti nenáviděné polské šlechtě a usadilo se za hranicemi (*nopozamu*) řeky Dněpr. Odtud pochází také jeho název *záporožské* (*запорожское*).

[3, s. 20]

Ve snaze o rozšíření území Ruska ruští carové odebírali práva Záporožců, což vyvolalo velkou vlnu nevolí a bojů, které nakonec skončily rozdělením Ukrajiny mezi polsko-litevský stát a Rusko. Za vlády Kateřiny II. Veliké byla celá Ukrajina připojena k Rusku a Záporožci měli být zbaveni svých zbraní. Nerespektování tohoto nařízení přimělo Kateřinu II. k jejich přesunu k povodí řeky Kubáň. [3, s. 21]

Podél řeky Těrek a dalších řek v severní části Kavkazu žili třestí kozáci. Těřské kozácké vojsko se řadí mezi tři nejstarší kozácká vojska. Jeho generální štáb sídlil ve Vladikavkazu, který v současné době zaujímá místo hlavního města Severoosetské republiky-Alanie. Hlavní pozornost přitahovala jedna z největších řek Evropy a světa, řeka Volha. V jejím okolí se soustředili zejména donští a volžští kozáci, jejichž vztahy byly natolik dobré, že spolu tvořili prakticky jedno velké vojsko. Nebylo tedy výjimkou, že přecházeli od jedné řeky k druhé. [2, s. 241-242]

Obrázek 1 – Záporožští kozáci

Obrázek 2 – Těřští kozáci

Obrázek 3 – Uralští kozáci

Volžští kozáci byli nechvalně proslaveni výtržnostmi a útoky. Ty byly zaměřeny zvláště na karavany směřující do Astrachaně. Jejich chování přinutilo Ivana IV. k násilnému proniknutí na jejich území, což způsobilo částečnou likvidaci a přesun kozáckého vojska na pobřeží řek Kamy a Ural. Řeka Ural byla dlouho známa pod kazašským názvem Jajik. Právě název řeky a její noví obyvatelé dali vzniknout nové kozácké družině, jajickým kozákům. Jajické kozácké vojsko se v roce 1591 společně s dalšími kozáky a moskevským vojskem vydalo na výpravu na Kavkaz. Někteří se zde trvale usídlili a postupně se stali jádrem nově vzniklého uralského vojska. [3, s. 22-23]

V Rusku se během několika let zformovala spousta kozáckých vojsk. Některá z nich se v podstatě neměnila, jiná byla silně ovlivněna přistěhovalectvím a neustálými přesuny. Neméně významnou roli v historii Ruska sehráli rjazaňští a sibiřští kozáci. V historii rjazaňského knížectví jsou kozáci poprvé zmiňováni v roce 1444. V té době carevič Mustafa se svým vojskem zimoval v rjazaňských stepích. Vojáci se dopouštěli násilí na místním obyvatelstvu, což znepokojovalo velikého moskevského knížete, který se následně rozhodl na něj a jeho vojsko zaútočit. Tento boj si vyžádal velké lidské ztráty, včetně careviče Mustafy. O sibiřských kozácích se dozvídáme o něco později. Sibiřské kozácké vojsko bylo založeno v roce 1760. Zpočátku se do jeho řad řadili všichni kozáci obsazující místa na východ od pohorí Ural. Jeho centrem bylo město Omsk. V roce 1598 došlo k dobytí sibiřského chanátu a připojení západní Sibiře. Sibiřští kozáci pokračovali pod vedením proslulého atamana Jermaka Timofějeviče ve výpravě dále na severovýchod až k Ochotskému moři. Aktivně se věnovali zemědělství a obchodu, přestože jejich hlavní činností a povinností, stejně tak jako pro všechna kozácká vojska, bylo čekat na povolání do služby. [3, s. 25]

Kozáci byli vždy silní, hrdí a bránili své osobité mravy, tradice a vojenské jednotky. Většina z nich byla svobodná. Ženská část populace byla tvořena především Tatarkami, Turkyněmi, Čerkeskami aj. V okolí řeky Don na počátku 17. století žilo okolo 9 -10 tisíc lidí. Kozáci považovali své družiny za bratrstva. Nejvyšším orgánem jejich měst, vesnic a vojsk byl tzv. "kruh", národní shromáždění všech plnoprávných kozáků. Výkonnou moc vykonával zvolený ataman - kozácký náčelník a jeho pomocníci. [4, s. 107]

Kozáci byli univerzálními vojáky, kteří v bojích používali nesčetné množství zbraní a nejrůznějších taktik. Výroba zbraní a vojenský průmysl byly jejich hlavní obživou. Zbraně vyráběli nejen pro vlastní účely, jako byly různé nájezdy a krádeže, ale také po dohodě pro moskevský stát a polsko-litevskou unii. Moskevský stát si byl vždy vědom obrovské síly, kterou kozáci v sobě skrývali, a tak se snažil naklonit si je na svoji stranu. Proto moskevský stát v pravidelných dávkách zasílal kozákům zbraně, střelný prach, olovo, chléb, víno, sukno a další suroviny, které kozákům usnadňovaly jejich život. Další velikou podpůrnou roli sehrálo osvobození od cla, které se vztahovalo na dobytek, rybolov a především obchod. [4, s. 107]

V 16. století docházelo k utěšňování kozáků ze strany tehdejšího ruského cara Borise Fjodoroviče Godunova, které následně vedlo k tomu, že se někteří kozáci v tzv. Období zmatků přikláněli na stranu samozvance Lžidmitrije I. Po sesazení samozvanců se k moci dostali Romanovci. V té době se část kozáků přesunula k Donu a Dněpru, část vstoupila do státní vojenské služby a část se stala statkáři a nevolníky. Tato situace kozáky neodradila, ale naopak se pro ně stala podnětem pro zachování si své hrdosti, samostatnosti a střežení si svého území. Kozáci chránili jižní hranice Ruska před nepřáteli a v roce 1717 obsadili město Azov, které se následně stalo hlavním městem donských kozáků. [4, s. 108]

1.1.3 Donští kozáci

Donští kozáci byli jedním z nejpočetnějších a nejvýznamnějších kozáckých vojsk, jejichž síla a množství sehrály obrovskou roli v historii těchto vojsk. Byli natolik početnou a významnou skupinou, že se stali hlavním vzorem pro formování nových kozáckých vojsk. V historii donských kozáků lze najít spousty příkladů, které potvrzují, jak velký význam měla pro kozáky slova „vojsko“ a „vojenský“. Pojem „vojsko“ zahrnoval všechny obyvatele včetně těch, kteří nebyli kozáky a žili na území ohraničeném přirozeně utvořenou

a vojenskou hranicí. Pojem „vojsko“ byl srovnatelný s pojmem „stát“, jehož obyvatelé bychom mohli prakticky považovat za poddané. [3, s. 21]

Každý obyvatel byl zapsán k jedné ze stanic a na základě tradice se účastnil voleb místního zastupitelstva a hlavy státu. Struktura zákonodárné moci byla uplatňována na všech úrovních státu. Do větších teritoriálních sdružení byli voleni zástupci ze všech stanic. Stanicemi byly nazývány kozácké vesnice, které zároveň působily jako střediska politických a ekonomických organizací. Tento systém dále pokračoval až do nejvyššího samosprávného orgánu – kruhu (kozáckého parlamentu). [3, s. 21]

Tomu náležela zákonodárná, výkonná i soudní moc a každý kozák, který dosáhl 17 let věku, kromě již trestaného, měl právo v něm hlasovat. V době zasedání kozáckého kruhu, který se odehrával pod širým nebem, všichni odkládali své pokrývky hlavy jako projev úcty k danému místu a události. Každý kozák mohl v centru kruhu projevit svůj názor. Konečné řešení bylo přijato na základě největšího počtu hlasů. Hlasů mohlo být až několik tisíc, záleželo na významu řešeného problému. Právě proto, že všichni chtěli slyšet prohlášení vystupujícího, obstupovali ho a tím se utvářel kruh, podle kterého tento sněm získal svůj oficiální název. [5, s. 15]

V čele stanice stál zvolený ataman. Hlavním představitelem státu byl vojenský ataman, dnes chápaný jako prezident. V podstatě lze říci, že donské vojsko už od počátku tvořilo svoji Donskou republiku. Zákony donských kozáků společně s jejich drobnými změnami byly předlohou pro zákony všech ostatních kozáckých vojsk. Kozáci byli hrdi na své zákony a vždy si bránili svůj demokratický řád. Pod nátlakem Petrohradu však byly postupně jejich tradiční zákony pozměněny a z původní nezávislosti zůstala jen samospráva mezi vojskem a stanicí. Ukázalo se, že kontrola vnitřního chodu stanic je velice náročná a že samospráva donských kozáků byla mnohem účinnější než všechna nařízení pocházející z Petrohradu. [3, s. 21]

Kozáci byli nejen ochránci hranic, ale také utvářeli velké hospodářství a udržovali si obchodní a ekonomické vztahy. O to víc ministerstvo války usilovalo o reorganizaci připraveného a spolehlivě fungujícího systému. Přitom finance, které vláda plánovala vyčlenit na danou reorganizaci, mnohonásobně překračovaly náklady na obranu a osvojení hranic. [3, s. 21]

Obrázek 4 – Donští kozáci

Obrázek 5 - Ataman donských kozáků

Z výše uvedených informací vyplývá, jaký obrovský význam mělo kozáctvo v ruské historii. Kozáci sehráli nemalou roli v politickém životě země, v obraně ruských hranic. Podporovali svoji zemi, byli velkými hrdiny a bojovníky a pomáhali při osvojování nových krajin. Právě pro své činy se právem stali velkým vzorem mnoha mužů a národů.

1.2 Osud donských kozáků

1.2.1 Průřez stoletími

První větší zmínka o donských kozácích se objevuje v roce 1709, kdy se poprvé staví do pozice ochránců vlasti. V tomto roce se odehrávala bitva u Poltavy, která představovala rozhodující bitvu severní války. Od tohoto momentu donští kozáci byli vždy připraveni bojovat za svoji vlast a prolévat svoji krev ve všech válkách, kterých se Rusko účastnilo.

V roce 1830 se donští kozáci účastnili bitvy na Kulikově poli. V této bitvě prokázali své nebývalé taktické schopnosti, neboť se jim podařilo zaútočit na Tatary v klíčový moment bitvy a Dmitriji Donskému se tak podařilo Tatary, tzv. Zlatou hordu, porazit. S následky bitvy se Zlatá horda nikdy nedokázala vyrovnat. Nakonec se v 15. století rozpadla na kazaňské, krymské, sibiřské, astrachaňské a další chanáty. Odtud pokračovaly ničivé nájezdy okolních slovanských národů na Rus, na jejíž jižních hranicích jim vždy jako první stáli v cestě právě donští kozáci. Ti se od Turků, Tatarů a dalších protivníků učili nové taktice boje, přebírali zásoby a zbraně. Dostatečným důvodem pro válečný konflikt byla urážka na cti jednoho z kozáků, která se považovala za ponížení celého vojska. [5, s. 4]

V bojích kozáci neznali slitování, pustošili vesnice, zabírali dobytek, ale krádež a vyděračství netolerovali a přísně je trestali pokutami. Hříšníci se mohli vykoupit ze svých činů různou cenou, někdy i cenou smrti. Iniciátorem válečné výpravy se mohl stát kterýkoliv z kozáků. Ten však musel vyjít na náměstí, kde před ostatními odhodil čepici na zem a obeznámil je se svými úmysly a plány. Ti, kteří se ztotožnili s jeho názory, odhodili čepice a řadili se vedle něj. Koně sedlali v případě kratších výprav, v případě dlouhých vypravovali lodě. Nájezdy byly vždy neočekávané a přímočaré. Jezdili na stepních koních, kteří dokázali bez obtíží překonat širší řeku a nenápadně projít stepí. Nepřátele napadali nejčastěji za tmy a bili se až do vítězství. Neustále konflikty s Tatary a Turky jim přinášely přehled o plánech jejich nepřátel, a proto rovněž působili jako donašeči informací. Často také doprovázeli carské posly, pomáhali vypravit ruské lodě na Donu a plnili mnoho dalších příkazů. [5, s. 15]

Od 17. století se život donských kozáků začal pomalu měnit a jejich vztahy s Moskvou se více utužily. Kozáci napomohli porážce a vyhnání polských interventů z Ruska a později začali být regulérně placeni za výkon své služby. V roce 1623 se všichni stali součástí první ruské zahraničně-politické organizace, tzv. Posolského příkazu. V tomto období počet donských kozáků stoupl nejvíce v celé historii a jejich síla narůstala. Utěšňovali své sousední nepřátele – nogajské a krymské Tatary a Turky. Nezřídka spojovali svoje síly se záporožskými kozáky, s nimiž dobývali Černé moře, turecké pobřeží, osvobozovali ruské zajatce a organizovali společné nájezdy na Azov, který jim bránil ve volném přístupu k moři. [5, s. 16]

Druhá polovina 17. století nebyla pro kozáky nejšťastnějším obdobím. Donské kozácké vojsko začalo napomáhat ruským vojevůdcům i mimo oficiální území. Zároveň začalo pociťovat větší nezávislost na Moskvě. S jejich názory se ale Moskva neztotožňovala a popravila jejich atamana a kozáckého předsedu. Od té doby kozáci museli skládat slib věrnosti ruskému caru. Území donského kozáckého vojska se na konci 17. století rozprostíralo od ústí řeky Chopjor až po ústí řeky Aksaj a dále pronikalo až za hranice voroněžského, jekatěrinoslavského a saratovského území. [5, s. 17]

18. století, období vlády Petra I. a posilování ruské státnosti, představovalo pro donské kozáky několik nepříjemných změn. Nejprve jim vláda zakázala veškeré mořské i pozemní nájezdy, tedy jejich hlavní činnost. Vše pokračovalo reformami Petra I., které vymezovaly práva a povinnosti donských kozáků a omezovaly jejich svobodu.

Napětí, které vzniklo mezi vládou a kozáky, nakonec vyústilo v krvavé boje. První útok byl veden ze strany kozáků, kteří zaútočili na ruské vojenské jednotky. Následovala odplata Petra I., který nařídil vypálit všechna města ležící na velkých řekách. Mnoho kozáků bylo popraveno, další utekli do jiných částí Ruska. Spousta měst byla zničena a vyrabována. Okolí Donu připadlo Bachmutské provincii a horní tok řeky Chopjor Voroněžské gubernii, což byla nová územně správní jednotka Ruska, ustanovená Petrem I. Tímto se kozáci oficiálně stali součástí ruského impéria a povinně začali sloužit carské armádě. [6, s. 38-42]

Kozáci se účastnili mnoha válečných konfliktů. V roce 1703 se vyhrotily konflikty mezi Rusy a Tatary a začala další rusko-turecká válka. V té době šest tisíc donských kozáků atamana Frolova bojovalo s Turky. Donští kozáci nejprve dobyli pevnost Očakov a v roce 1738 vtrhli na poloostrov Krym. Za vlády Alžběty Petrovny války ruského impéria pokračovaly. Okolo šesti tisíc vojáků se tehdy zúčastnilo války mezi Ruskem a Švédskem. Nepokoje v jajickém kozáckém vojsku, které vznikly v důsledku carských výsad a stanovení kozáckých práv a povinností, se staly společně se vstupem donského kozáka Jemeljana Ivanoviče Pugačova mezníkem pro další povstání. [7, s. 16]

Pugačov byl několikrát trestaný voják, který žil tuláckým způsobem života a kromě účasti v rusko-turecké válce a mnohých vzpourách nebyl příliš známý. Jeho popularita nabrala nečekaných rozměrů až roku 1773, kdy se prohlásil za zemřelého cara III. Tento rok se rozpoutalo povstání jajického kozáckého vojska. Jeho spojenci se stali Baškiři. Povstání zachvátilo celé Povolží a dále se rozšiřovalo. Přestože se k Pugačovi připojila další vojska, byl poražen a postupně se začal přesouvat k řece Volze v naději, že se k němu připojí donští kozáci. Společně s ostatními zběhlými donskými kozáky tvořil uprostřed kozáckého vojska svoji skupinu, která rabovala donské osady. Staršinové je proto pronásledovali a vyhnali ze svého území. Pugačov byl zajat svými bývalými spojenci – jajickými kozáky, kteří ho vydali carské vládě. [7, s. 17]

Donští kozáci byli považováni za silnou ofensivní sílu nejen na území Ruska, ale i za jeho hranicemi. Vedli boje se Švédy, Poláky, Němci atd., a přitom byli zavázáni vysílat svoje vojska na první vyžádání vlády.

Ve vojenské službě byli všichni, kteří byli schopni i neschopni výkonu služby. Svoji službu vykonávali až do smrti a ta bohužel zpravidla přicházela velice brzy.

Například na počátku 19. století, za vlády Alexandra I. Pavloviče, populace donských kozáků a kozaček činila 320 tisíc, z čehož 40 tisíc kozáků aktivně sloužilo ve vojsku. Za dalších 50 let se počet donských kozáků zvýšil na dvojnásobek. [5, s. 15]

Obrázek 6 – Kozáci, hrozba Tatarů a Turků

Obrázek 7 – J. I. Pugačov

1.2.2 Postavení donských kozáků ve XX. stol. a v současnosti

Přesuňme se nyní do bližší minulosti, abychom se přesvědčili o neupadajícím významu donského kozáctva. Pokud se zaměříme nejprve na první polovinu 20. století, z dostupných zdrojů literatury se dozvíme, že kozáci se účastnili obou velkých událostí tohoto století a významných událostí v historii lidstva - světových válek. První světová válka byla jiná než ostatní války. Ve válce byla použita nová bojová technika a ve všech válčících zemích se postupně redukovalo množství vojáků v kavaleriích, které dříve tvořilo značnou část vojsk. Naproti tomu ruská armáda zaznamenala nárůst vojáků, který byl způsoben právě připojováním a rozrůstáním kozáckých vojsk. V období první světové války v Rusku existovalo 17 kozáckých vojenských útvarů, což představovalo 2,5% ruské populace. Na počátku války se ruské jezdecktvo řadilo na první místo ve světě. Bohužel použitá těžká bojová technika nedala kozákům dostatečný prostor k předvedení jejich vojenských schopností. V prvním období války odvážně střežili hranice, bojovali na všech frontách, čímž prokázali svoji znamenitou přípravu. Avšak nové zbraně používané v období první světové války nebyly uzpůsobené boji na koních, a proto i ruská armáda začala preferovat pěší útvary, kde kozáci již tolik ne vynikali. [3, s. 103]

Lze konstatovat, že přes všechny útrapy a úskalí kozáci zcela neustoupili do pozadí a dokázali se i s novými skutečnostmi vypořádat a zviditelnit se. To se jim podařilo v roce 1915, kdy došlo ke značnému ústupu na ruské frontě. V pravou chvíli dokázala zareagovat donská kozácká vojenská jednotka, jejíž kozáci prokázali obrovské bojové zkušenosti a

schopnost pěšího útoku. Díky jejich neustálé účasti na frontě byli nejvíce bojeschopní z celé ruské armády. Po celou dobu války a také roku 1917 v období únorové revoluce zůstali disciplinovaní a organizovaní a nikdo z jejich řad nedezertoval. Během války mnohokrát prokázali hrdinství a odvalu. Jejich bojové schopnosti, zkušenosti a odvaha byly často zmiňovány a ohodnoceny. O tom svědčí množství vyznamenaných kozáckých vojáků. Vyznamenání byli kozáci různých hodností. Za války bylo uděleno vyznamenání 193 kozáckým důstojníkům a více jak 37 tisícům řadových vojáků. [8, s. 330]

V období únorové revoluce součástí stávající posádky Petrohradu byl také 1. a 4. kozácký pluk, jehož počet čítal asi dva tisíce vojáků. Od počátku masových protestů v hlavním městě donští kozáci společně s policií rozháněli protestující davy, kontrolovali významné administrativní a transportní objekty Petrohradu. Později začali pochybovat o spravedlivosti rozkazů a začal jim vadit přístup bolševiků k náboženství. Ačkoliv se rozhodli, že nechtějí bojovat proti národu a stát v čele policejní síly, neustále byli pod vlivem přísahy věrnosti. Jejich věrnost národu zvítězila 25. února, kdy mnohočetné kolony demonstrantů dorazily do centra města. Kozáci tehdy poprvé odmítli plnit rozkazy bolševiků a místo, aby silou dav rozehnali, přidali se k němu. Po revoluci byla založena „Donská armádní vláda“ v čele s atamanem A.M. Kaledinem, která čelila Novočerkasské, Rostovské, Taganrožské radě. V roce 1918 se konal kongres kozáckých jednotek, kde byl zvolen Donský vojensko-revoluční výbor – VRK a nová vláda. Kozáci získali Rostov a Novočerkassk a založili Donskou sovětskou republiku. Ta byla 18. května 1918 zrušena a přejmenována na Donskou republiku. Důvodem bylo osvobození Novočerkasska kozáckými jednotkami. [8, s. 346]

Donská republika byla rozdělena na 10 okruhů, které se rozkládaly na území dnešní Volgogradské, Luhanské a Rostovské oblasti. Její historie končí v roce 1920, kdy neustála nápor Rudé armády a rozpadla se na bílé a červené kozáctvo. Zkušení velitelé jako Kaledin a Krasnov byli na straně bílých a méně známí stáli v čele Rudé armády. Nástup komunistů k moci znamenal pro donské kozáky konec. Komunisté totiž nabyli názoru, že jsou pro ně a pro blaho státu nebezpeční, a rozhodli se je zlikvidovat. Jejich oblasti připadly ostatním republikám. [8, s. 347]

Ve 30. letech, kdy se začala stupňovat moc Německa, Rusko udělalo velký krok, když se rozhodlo začlenit kozácké jezdecké jednotky do Rudé armády. Bohužel združstevňování, které započalo v předešlých letech, a nespokojenost kozáckého

obyvatelstva s vládou zapříčinily to, že v období druhé světové války se část kozáků připojila na stranu Německa. Oblast Donu byla v letech 1941 až 1943 okupována. Do války se zapojily desítky tisíc donských obyvatel a kozáků sloužících Rudé armádě. Ti, kteří se přidali k Hitlerovi, tajně doufali ve změnu režimu a navrácení starých časů. Ve válce zemřelo mnoho kozáků. Ti, kteří přežili, se vrátili k Donu, aby na dlouhá léta byli zapomenuti. Část, která bojovala na straně Němců, byla uznána za zrádce a poslána do gulagů nebo popravena. To byl prakticky konec kozácký vojsk, avšak kultura donského kozáctva se dochovala do dnes. [7, s. 60]

80. léta se stávají pro kozáky přelomovými. Na konci 80. let vzniká kozácké hnutí vystupující za obnovu kozáctva. Nejprve se objevilo v podobě historicko-kulturního hnutí s cílem probudit v pamětnících a potomcích kozáků vzpomínky a kulturní tradice. Největší změny probíhaly na počátku 90. let, po rozpadu Sovětského svazu a odchodu Komunistické strany Sovětského svazu z politické scény. Tato událost znovu probudila v ruském lidu národní hrdost, dala prostor otevřené komunikaci a veřejné informovanosti. Například v Rostovské oblasti vznikl na popud Rostovského krajského muzea, regionálního oddělení Celoruského sdružení ochrany historických a kulturních památek Platův donský vojensko-historický klub. Později vznikly i první kozácké organizace Celodonský kruh, Kozácký kruh Donu. Obnovy kozáckých tradic se účastnila celá společnost, přičemž největší zájem o jejich obnovu měli kozáci a ostatní obyvatelé žijící v původních kozáckých oblastech. Osvěť lidí nejvíce napomohly až úřady a pomoc státu. Když se stát samotný organizačně dal do pořádku, začal s aktivní přípravou Ustavujícího kruhu. Ten měl sjednotit všechny kozácké organizace v zemi. Již v roce 1990 se v Moskvě konal první Ustavující kruh, jehož delegáti rozhodli o založení Svazu kozáků. Byly přijaty stanovy, zvolen ataman A.G. Martynov, členové a vedení Svazu kozáků. [8, s. 436]

Náplní Svazu kozáků byla historická a kulturní obnova kozáctva, speciální ochrana tradičních kozáckých oblastí, podnícení iniciativy v průmyslové činnosti a znovuoživení duchovní sféry kozáckého života. Obnova duchovní sféry zahrnovala svobodu vyznání, záchranu národních svátků a obřadů. Klád se důraz na tradiční způsob života národa a svobodu volby těch odvětví hospodářství, které nejvíce materiálně i duchovně uspokojují každého člověka. Vznikají nové organizace s kozáckými názvy často zakládáné za komerčními a politickými účely. Založena byla Kozácká pozemková banka, která měla za úkol zabezpečit obnovu, šetrné zacházení a využívání kozácké půdy. Podporováno bylo i

mnoho dalších činností, jako například sportovní a vojenská výchova dětí, zakládání kozáckých a jezdeckých škol, gymnázií, tradiční kozácká řemesla. V roce 1990 se konal první Velký kruh kozáků ve Volgogradu, na kterém byla slavnostně založena společenská organizace Volgogradský okruh donských kozáků. V listopadu téhož roku v Rostově na Donu na prvním velkém sjezdu kozáků, žijících na Donu, byl založen Svaz kozáků oblasti vojska donského, který se stal oficiálním patriotem a následovníkem vojska donského. Po roce 1991 nastupuje další etapa rozvoje kozáckého obrození, která pokračovala do poloviny 90. let. [8, s. 437]

Hlavním záměrem téměř všech kozáckých organizací se v té době stává posílení právního postavení a formování hnutí za obnovu kozáctva. Většina kozáků konečně pochopila neoddělitelnost jejich činnosti od politického systému Ruska a snaží se do něj zapojit. Kozáci se zbavují excentrických forem činností, posilují spolupráci se státními orgány vlády, hledají spojence v různých sociálních vrstvách obyvatelstva. [8, s. 437]

V roce 1993 dochází k velkému organizačnímu problému, když se někteří donští kozáci rozhodnou odtrhnout od celoruského Svazu kozáků a založit Svaz kozáckých vojsk Ruska a zahraničí. Stejný problém nastává v následujícím roce, kdy jako protipól Svazu kozáků oblasti vojska donského vzniklo tzv. Vševeliké vojsko donské. Organizace se předháněly, což dolehlo i na menší kozácké kluby a členy. Stát proto rozpracoval několik zákonů a ustanovení spojených s kozáckým obrozením, které často byly nepromyšlené a populistické. V roce 1994 přijala vláda usnesení O koncepci státní politiky ve vztahu ke kozáctvu. V červenci téhož roku byl vytvořen speciální orgán – Rada prezidenta RF pro otázky kozáctva. Ve většině těchto dokumentů se hovoří o státní podpoře ve znovuoobnovení ekonomických, kulturních a patriotických tradic. Dále o formách samostatnosti kozáctva, pozemkových vztazích a využívání půdy na bývalých kozáckých územích a vzniku kozáckých oddílů. [8, s. 438]

V roce 1995 bylo podepsáno nařízení prezidenta Ruské federace O státním registru kozáckých společenství v Ruské federaci, ve kterém se zaregistrovalo asi 500 000 členů s rodinami, z nichž 190 000 kozáků bylo způsobilých a připravených vykonávat státní nebo jinou službu. Někteří kozáci odmítli zapsání do státního registru a byli proti jakémukoliv státnímu způsobu obnovy kozáctva. Stát ve druhé polovině 90. let začal aktivně pracovat na legislativě zaregistrovaných kozáckých organizací a jejich postavení ve státní struktuře. Byla přijata řada prezidentských nařízeních, např.: O způsobu připojení kozáckých

společenství ke státní nebo jiné službě z dubna r. 1996, O ekonomických a jiných lhůtách, předkládaných kozáckým společenstvím a jejich členům beroucích na sebe závazky spojené se státní nebo jinou službou z dubna 1996 a mnoho dalších. [8, s. 438]

V roce 2005 ministerstvo všeobecného a odborného vzdělávání rozpracovalo projekt regionálního kozáckého všeobecného vzdělávání, jehož cílem je výchova dětí k tolerantnosti. To je nejvíce důležité v regionech, kde žije mnohonárodnostní obyvatelstvo. Historie a kultura donského kozáctva jsou hlavním činitelem, který určuje specifikum dané oblasti a naplňuje i obsah vzdělávání. Děti z kozáckých rodin přijímají specifickou vzdělávání jako prostředek k rozvoji mentality, poznání svých kořenů a neustálé spolupráci mezi kozáctvem a ruským národem. Zároveň se i děti z nekozáckých rodin dozvídají o historii a problematice současného kozáctva. V roce 2008 prezident Ruské federace přijal Koncepti státní politiky Ruské federace ve vztahu k ruskému kozáctvu, která vymezuje následující cíle: stanovení a rozvoj státní a jiné služby ruského kozáctva, obnovu a rozvoj duchovních a kulturních základů kozáctva, rodinných tradic, rozvoj a vzdělání kozácké mládeže. Prezident Dmitrij Medvěděv v roce 2010 podepsal několik nařízení a oficiálně tak vymezil vzhled oděvu, vojenské hodnosti, erb a vlajky kozáků. [22]

Obrázek 8 – Vlajka Vševelikého vojska donského

Závěrem této kapitoly můžeme říci, že donské kozáctvo bylo jednou z nejdůležitějších větví kozáckého národa, která po celá staletí stála na straně své vlasti. Cesta jednotlivými stoletím nebyla pro donské kozáctvo jednoduchá. Mnoho krve prolilo a mnoho ztrát utrpělo, avšak mnoho vítězství oslavilo. Jiné národy poznaly jeho sílu a odvahu. Můžeme o něm právem hovořit jako o mistru boje a taktiky. Jeho schopnosti byly přenášeny z generace na generaci, což prokázalo i v obdobích obou světových válek, kde se muselo vzdát svých koní a čelit moderní válečné technice. Rusko si brzy uvědomilo jeho hodnotu a od pádu Sovětského svazu usiluje o jeho zachování.

2 KULTUROLOGICKÁ CHARAKTERISTIKA TRADIC A ZVYKŮ

2.1 Oděv donských kozáků

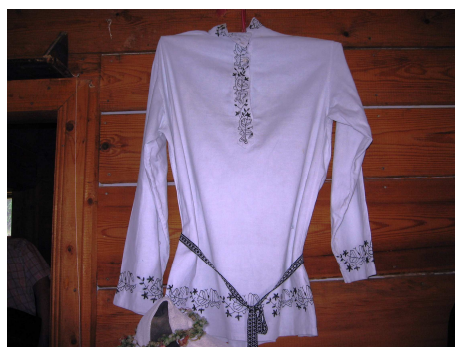
Novočerkassk (v současné době v Rostovské oblasti RF) se stal v roce 1805 hlavním městem a administrativním centrem donských kozáků. Tím se společně s dalšími většími městy stal vyhledávaným místem pro mnoho lidí a národů. Zároveň byl významným obchodním místem, zejména pak pro ukrajinské obchodníky, kteří se sjížděli do města z různých částí Ukrajiny. Do města také neustále přijížděli turečtí poslové společně se svými velkými družinami, aby se dozvěděli nejnovější zvěsti z donské oblasti. Cílem návštěv záporožských kozáků byla vědecká spolupráce s donskými kozáky týkající se průzkumu moře. Navzdory neustálému proudění lidí se donští kozáci začali postupně odlišovat svým stylem oblékání a vzhledem. Jejich oděv se dlouhou dobu skládal z různých částí oblečení a doplňků jiných kmenů a národů. Zahrnoval v sobě znaky ruského, tatarského a čerkeského oděvu, které se projevovaly zejména v barevné škále. [6, s. 44]

I jejich samotný vzhled se v průběhu let měnil. Ve spisech z 18. století jsou kozáci často popisováni jako lidé s tmavou či rudou pletí, černými až černo zrzavými vlasy a výraznými lícními kostmi. Povahové vlastnosti se odvíjí od jejich skutků a potřeby nezávislosti. Donští kozáci byli stateční, vynalézaví, mazaní, bystří, udatní, hrdí a sebevědomí lidé. Vlasy si zastříhávali, avšak s oblibou si pěstovali plnovousy, bradky, knírky. Tehdejší ženy jsou popisovány jako ženy plnějších tvarů s kulatým ruměným obličejem a černými vlasy. V 18. a na počátku 20. století se tělesný vzhled donského kozáctva zdatně změnil, což bylo patrné zvláště u horních kozáků, jejichž vzezření a oděv se nápadně začaly podobat obyvatelstvu centrálního Ruska. Po předcích mnoho kozáků zdědilo tmavé a zrzavé vlasy, avšak v ulicích jsme mohli potkávat také velké množství blondatých mužů, kteří pravděpodobně zásluhou změny životního stylu a nedostatku žen v populaci začali více lovit zvěř a zabezpečovat živobytí. Aktivnější styl života u mužské části kozáctva podle antropologů způsobil rozvoj svalové hmoty a s tím spojenou větší fyzickou zdatnost. [7, s. 266]

V 18. století v období svátků, oslav, svateb či při přijímání významných hostů si donští kozáci rádi oblékali sváteční oblečení, jimž dávali na odiv svoje bohatství. Při takových příležitostech bylo možné potkat kozáka v drahém hedvábném plášti nazývaném „kaftan“ (кафтан). Takový plášť mohl být zdobený stříbrnými nášivkami nebo perlovými

náhrdelníky. Jiní oblékali lněný vzorovaný nebo sametový polodlouhý plášť bez rukávů a doplňovali ho dlouhým soukenným modře olemovaným pláštěm. Oblíbený byl také lněný nebo sametový plášť se zlatými tureckými knoflíčky a stříbrnými nebo pozlacenými sponami. Nezbytnou součástí byly hedvábné turecké pásy, které kozáci nosili uvázané v pase. Na těchto pásech byly připevněné nože a šavle se zdobenými rukojeťmi. Spodní část oděvu tvořily vysoké boty ze žlutě nebo červeně barvené kvalitní telecí kůže. Pokrývkou hlavy pak nejčastěji byly kožešinové čepice zakončené hladkou látkou. Výjimkou nebyly kalmycké, čerkeské a turecké šaty nebo zbraně zdobené zlatem či stříbrem po vzoru japonských a čínských šavlí. [6, s. 45]

Jak již bylo řečeno, oděv horních kozáků se minimálně odlišoval od oblečení běžných Rusů. Všední oděv se skládal z bílé košile zdobené červeným pásem u jejího spodního okraje. Chlapci a ženatí muži nosili košile s hluboce vykrojeným výstřihem zdobeným červenou výšivkou. Košile volně splývala přes kalhoty a převazovala se pleteným vlněným páskem. Kozácké kalhoty zvané „pórtky“ (портки) se šily v různých barevných provedeních. Ve všední dny si kozáci oblékali modré kalhoty a o svátcích a ve svatební dny potom červené. Přes košili se nosil slabší prošívaný kabátec bez zapínání žlutooranžové barvy. Takovému kabátku se říkalo „bešmet“ (бешмет). S ním bychom se mohli setkat i při svatebních obřadech. [6, s. 45].

Obrázek 9 – Kozácká košile

Oděv jižních kozáků byl jedinečný, neboť byl unikátním spojením evropských, ruských, polských, kalmyckých, tatarských a čerkeských krojů. Mužský oděv se skládal z košile kalmyckého střihu, širokých tureckých kalhot – „šarovarů“ (шаровары), tradičních vysokých bot–„sapog“ (сапоги), kabátu zvaného „zipun“ (зипун), dlouhého pláště - „kaftanu“, čepice a širokého pásku. [6, s. 46]

Obrázek 10 – Donský kozák v roce 1821

Obrázek 11 – Šarovary

Obrázek 12 – Sapogi

„Zipun“ – je vrchní oděv přiléhavého střihu mírně se rozšiřující ve spodní části. Tvořil natolik významnou a nezbytnou součást kozáckého oděvu, že vznikala různá slovní spojení a přirovnání zahrnující tento název. Příkladem může být fráze „pochódy za zipunami“, kterou kozáci používali v období honů na černou zvěř a někdy se i sami sebe nazývali „zipuníkami“. Přes „zipun“ se oblékal „kaftan“. Jednalo se o po kolena dlouhý plášť s rukávy nabíranými a rozšířenými v horní části a postupně se od loktů zužujícími až po zápěstí. Nejčastěji byl ušit z brokátu, sametu, damašku různých barev a stříbrných nebo pozlacených knoflíčků. [11, s. 196]

Obrázek 13 – Zipun

Od roku 1774, kdy byla sjednocena uniforma donských kozáků, všichni nosili modré „kaftany“ s červenými límci a manžetami. „Bešmety“, „šarovary“ a vršky čepic byly taktéž modré. Pásky byly malinově červené barvy se žlutým třepením. Důstojnická uniforma se odlišovala od běžné uniformy jak stříbrnými a zlatými dekoracemi, tak i ozdobou v podobě zlaté stuhy na vrchu čepice. Další zásadní změny vojenská uniforma prodělala v roce 1835, kdy se součástí kozácké uniformy stal šedý soukenný plášť se stojáčkem a modrá vojenská čepice s červeným kšiltem. V roce 1862 se přidává tzn. „bašlik“ (башлик). V průběhu staletí se nepatrně změnil oděv, především se změny týkaly jeho zjednodušení. Na počátku 20. století kozáci nosili dlouhou tmavomodrou uniformu se zadním rozparkem a zapínáním na háčky. Na manžetách a stojáčku se objevilo červené lemování. Vysoká obuv zůstala součástí uniformy, jen se do ní zastrkávaly tmavomodré kalhoty s červenými lampasy. V letních měsících nosili vojenský kabátec v zelené khaki barvě. [7, s. 69]

S tradičním ženským kozáckým oděvem, na rozdíl od mužského, bychom se mohli setkat v okolí Donu o mnoho let dříve. Samozřejmě, že se postupem let také znatelně změnil, a to vlivem změny životního stylu. Vzhled a části ženského oděvu v donské oblasti jsou přisuzovány příchodu kozáckých žen. Manželky kozáků byly různého původu, ale vždy si po dlouhá léta zachovávaly tradiční oděv těch míst, odkud přišly. Mnohé sem přicházely samy, jiné byly přivezeny jako zajatky – Tatarů, Turků, nogajské ženy a ostatní z ruských osad. Proto mezi kozáckými ženami existovalo hned několik rozdílných druhů oděvů. Setkat bychom se mohli s 1) „kubělkami“ (кубельки), 2) „paňovou“ (панёва), 3) „sarafánem“ (сарафан), 4) „sukmanem“ (сукман). Společně s šaty tatarského střihu ženy nosily ruské pokrývku hlavy – „pavojnik“ (павойник), nebo „kíčku“ (кичка). „Pavojnik“ byla staroruská pokrývka hlavy, kterou nosily vdané ženy v Rusku od

počátku 18. století. Jednalo se o plátěný čepec, zdobený prýmkem, pod nějž se skrývaly zapletené copy. „Kíčka“ byla staroruská ženská pokrývka hlavy s rohy. Její tvar vycházel z „pavojniku“. [11, s. 1]

V období krvavých reforem ruského cara Petra I. Velikého a ještě dávno předtím, v období církevních reforem v druhé polovině 17. století, se k Donu přivalila vlna běženců – starověrců, kteří tam přinesli pradávny staroruský a dávno zapomenutý ženský oděv. Tento oděv skládající se ze „sarafánu“ a „kaftanu“ kozácké ženy – starověrkyně nosily na náboženské obřady po dlouhá staletí, a to i přesto, že odpovídal stříhu z dob Ivana Hrozného. [11. s. 1]

V literatuře se objevují následující typy oděvů donských kozaček: „kubelek“ (кубелек), „rubacha“ (рубача), „paňova“ (панёва), „sarafan“ (сарафан), „sukman“ (сукман), „přednik“ (передник), „kaftan“ (кафтан), „tulup“ (тулуп). Každý z nich měl několik variant, které se měnily v závislosti na příležitosti, ke které se vztahovaly, na období, ve kterém se nosily, a samozřejmě každá kozačka měla svůj ručně ušitý a zdobený originál. [11, s. 1]

Pokud tedy shrneme tyto různorodé poznatky, můžeme říci, že pro kozácký oděv bylo typické následující:

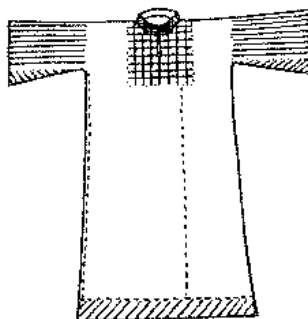
„Kubelek“ či „kobelek“ byl ženský oděv v podobě sešitých a v přední části rozšířených šatů z barveného plátna, hedvábí, brokátu, taftu. Ušit byl z několika kusů látky a měl zvýšený pas, hluboký výstřih a tříčtvrteční či dlouhé rukávy. Rukávy a výstřih byly bohatě ozdobeny perlami. „Kubelek“ se nosil tak, aby z něj koukaly konce rukávů a dolní část košile. Když kozačka zdvihla ruce, široké rukávy vypadaly jako motýlí křídla. Zjevně, právě díky své vizuální podobnosti, vzniklo nazvání šatů v jeho prvopočáteční turkotatarské formě, protože slovem „kobelek“ turkotatarské národy nazývají motýlka. [23]

Obrázek 14 – Kubelek

„Rubacha“ patří k základům ruského ženského národního kroje. Je to dlouhá, často až po kotníky sahající košile. Po dlouhou dobu byla jediným ženským oděvem. Nosila se jako spodní či domácí oděv. V 19. století venkovské dívky na jihu Ruska začaly nosit na svatební obřady tyto košile, jež si převazovaly páskem. Vdané ženy si přes ně oblékaly „paňovu“. Klasická rubacha“ se šila ze čtyř podélných kusů plátna. Na svatební obřady, pohřby a v období svátků se nosila „rubacha“ z jednoho kusu plátna. Často se skládala ze dvou různých materiálů. Vrchní část oděvu byla ze slabého jemného plátna nebo kupovaného materiálu, spodní část byla z hrubého plátna. Podle druhu střihu rozlišujeme dva hlavní druhy „rubach“: „rubacha“ střižená jako tunika a „rubacha“ s ramenními vsadkami. Střih výstřihu umožňuje rozlišit tři typy rubach: „rubacha“ s otvorem pro hlavu a bez výstřihu, „rubacha“ s výstřihem a řasením a méně častý typ „rubacha“ se stojáčkem. Podle střihu rukávů rozeznáváme: „rubachu“ s rovnými rukávy s vsadkou nebo bez, „rubacha“ s rukávy rozšiřujícími se směrem k zápěstí. Tak jako u ruských a ukrajinských žen „rubachy“ u kozaček sloužily jako spodní či vrchní domácí oděv. Pro kozačky byla typická jednoduchá „rubacha“ střižená podle vzoru tuniky, kterou nosily pod „sukmanem“, nebo „rubacha“ se všitým dílem spojujícím přední část oděvu se zadním. Přes ni se oblékal sarafan se šikmě střiženými bočními klíny. Pro donské kozačky byla typická „rubacha“ s rovně rozstřiženým výstřihem a nízkým stojáčkem. Ve výstřihu byly dírký, v nichž byl provlečen červený proužek látky, který se zavazoval u krku. Stojáček, spodní část košile a rukávy se tkaly do čtvercového vzoru. Jindy se šily z červeného kartounu, což byla hrubší bavlněná tkanina plátnové vazby. Červená barva krásně kontrastovala s jasně modrou, do které byl nejčastěji barven „sukman“. Mladé dívky nosily „rubachu“ jako vrchní oděv a převazovaly ji pleteným vlněným páskem. Donskou kozačku bychom také mohli potkat ve

speciální „rubáše“, která se skládala ze dvou částí: vrchní část byla hedvábná s brokátovými rukávy a zdobená v oblasti výstřihu, spodní byla plátěná. [11, s. 1]

Obrázek 15 – Rubacha donských kozaček

„Paňova“ – klasická jihoruská „paňova“ se skládala ze tří pravouhlých kusů vlněné látky. Zezadu zakrývala spodní část ženského těla, vpředu zůstávaly volné nesešité cípy, mezi nimiž prosvítala „rubacha“. V pase se převazovala páskem. „Paňova“ byla hlavní složkou oděvu vdaných jihoruských žen. Vždy byla kratší než „rubacha“, přesto však často sahala až ke kotníkům. Dlouhá léta se objevovala v hladké podobě, bez zdobení. Na základě historických materiálů lze usoudit, že přibližně na začátku 18. století ji kozačky začaly zdobit krajkami a výšivkami různých barev a materiálů. Objevovaly se různé způsoby nošení „paňovy“. Mohla být volně splývavá, tzn. pouze převázaná v oblasti pasu, se zastrčenými cípy u pasu nebo se zastrčeným jedním nebo oběma cípy v zadní části. Nejčastěji byla tmavomodré, černé a červené barvy nebo kostkovaného či pruhovaného vzoru. „Paňovy“ pro běžné nošení se převazovaly velice skromně, např. doma tkanou vlněnou vzorovanou stuhou. Naopak ty, které byly určeny pro slavnostnější nošení, byly bohatě zdobené výšivkami, vzorovanými stuhami, bavlněnými jasně červenými vsadkami zdobenými slavnostními krajkami. Široký horizontální pruh spodního dílu se spojoval s výšivkami, vertikálními barevnými vsadkami. Barevné provedení „paňov“, po kombinaci všech zdobení a výšivek, působilo jasným, pestrým a veselým dojmem. Vdané kozácké ženy nosily „paňovu“ šitou ze tří kusů látky, „rubachu“ a rohatou „kičku“, stejně tak jako v Rusku vesnické stařeny. [11, s. 1]

Obrázek 16 – Paňova

Obrázek 17 – Kička donské kozačky

„Sarafan“ je nejznámější prvek tradičního ruského ženského národního kroje a druhý typ oděvu vdané kozačky. Lze ho definovat jako dlouhou sukni se šlemi nebo jako jednoduché šaty bez rukávů, které se nosily na vrch „rubachy“. „Sarafany“ se zhotovovaly z ručně tkaného sukna, barvených nebo hrubých pláten, ručně tištěných tkanin, ale i různých kupovaných materiálů. Dekorovány byly stuhami, výšivkami, přizemi, prýmký, třásněmi, barevnými proužky z kartounu. Jako hlavní geometrická předloha pro stříhy „sarafanů“ sloužil lichoběžník a pravouhelník, jejichž kombinacemi vznikalo mnoho typů „sarafanů“: „sarafan“ se šikmě střiženými klíny a nerostřiženým předním dílem, rovný se šlemi, rovný se živůtkem. Zezadu „sarafan“ připomínal sukni s vysoce posazeným pasem a řasením. Řasení se zakládalo pod úzký barevný lem, kterým byly olemovány všechny okraje „sarafanu“. Právě kvůli častému používání řasení byla na zadní část mnohem větší spotřeba materiálu než na přední. „Sarafan“ se šil z několika kusů materiálu a zdobil se barevnými stuhami. Ty mohly být našité buď podél horního okraje živůtku, na zadní části v oblasti řasení, nebo na spodním okraji „sarafanu“. [11, s. 2]

Obrázek 18 – Sarafan

„Sukman“ je druh „sarafanu“, šitý ze čtyř kusů látky s úzkými a krátkými rukávy a rovným výstřihem. Nejběžnější variantou je sukman modré či černé barvy. Výstřih se obšíval širokou hedvábnou stuhou a zapínal se na knoflíčky. Spodní část „sukmanu“ byla taktéž zdobena širokou barevnou stuhou a úzkou červenou vlněnou stužkou. V pase se převazoval pleteným červeným nebo modrým páskem. „Sukman“ patřil k vrchní části ženského oděvu zakrývající horní část trupu. [11, s. 3]

„Předník“ byl nedílnou součástí ženského křesťanského oděvu a sloužil jako zajímavý doplněk ke svátečnímu kroji. Avšak nebylo výjimkou potkat ruské ženy v „předniku“ ve všední den. V tyto dny sloužil spíše jako ochranný prvek, neboť se používal jako ochrana před ušpiněním při práci. Oblékal se na „rubachu“, „paňovu“, „sarafan“. „Předniky“ donských kozaček byly z hladkého nebo tištěného materiálu, jejichž spodní díl byl obšit stužkami červené barvy. Ve všední dny se nosily „předniky“ z plátna, ve sváteční pak z drahých materiálů, které byly doplněny krajkami, stuhami, výšivkami. [11, s. 3]

Obrázek 19 – Předník

Dámský „Kaftan“ byl nejčastěji zhotoven ze sametu. Mimo domov donské kozačky nosily, tzn. „kavrak“ - „kaftan“, který se zastrkoval do pasu, nebo „bešmet“ – dlouhý barevný prošívaný „kaftan“ se zapínáním, dlouhými rukávy a zdobenou podšívkou.

[11, s. 4]

„Tulup“ byl dlouhý kožešinový kabát bez podšívky vyráběný z ovčí nebo zaječí kožešiny. Od pasu se táhl dlouhý široký límec. Tento kabát nosili všichni bez rozdílu věku a pohlaví. Setkat bychom se s ním mohli jak u kozáků, tak u běžné ruské populace.

[11, s. 4]

Popsaným způsobem se přibližně oblékaly ženy a dívky v Novočerkassku a všech osadách při březích řeky Don a jejího okolí. Samozřejmě, že existovalo mnoho a mnoho způsobů, jak se výše zmíněné oděvy mohly nosit. Nabízelo se i nepřehledné množství materiálů a doplňků, které mohly být na ně použity.

2.2 Kozácké obydlí

Češi často používají výraz zemljanka, který je považován za hovorové označení české zemnice. Zemnice či zemljanka byl druh stavení, který byl hlouben do země a jedině, co bylo nad povrchem vidět, byla střecha a vchod. Slovo zemljanka bylo do češtiny přejato z ruského jazyka. V Rusku zemljanka sloužila jako příbytek pro obyčejný ruský lid a zpočátku také pro kozáky, kteří postupně začali stavět dřevěné domy, tzn. kureni (курени). Termín „kureň“ je pravděpodobně mongolského původu, kde se používalo ve významu kruh, kulatý, tábor, ale také harmonický. Právě místnosti byly uspořádány do kruhu, okolo pece. Podle některých donských historiků konstrukce i typicky žlutá fasáda domů byly inspirovány novgorodskými stavbami. Střechy byly zpočátku pokrývány rákosem, lýkem, prkny, později plechy. Obvod domu lemovala menší veranda. Dům měl nejméně tři okna a kryté zápraží s dveřmi. V 16. a 17. století se stavěly stavby převážně v dřevěném provedení, v některých městech bychom se setkali i s kamennými, které se stávaly stále více populární. Uvnitř bychom našli tři i více místností. Nesměla chybět menší kuchyň, ložnice, hala. První „kureni“ měly jen přízemí s vysokými základy. Důvodem byla vlhkost, se kterou se často v okolí řek potýkali. Později se začaly stavět jednopatrové domy, kde první patro bylo postaveno z vepřovic nebo pálených cihel a druhé ze dřeva. První patro se neobývalo a sloužilo pro hospodářské účely. [12, s. 88]

V jeho středu se nacházela chladná místnost bez oken, která sloužila pro skladování potravin. Dole se také často skladovaly zbraně. Do prvního patra se vcházelo úzkými dveřmi, které se otvíraly dovnitř, aby se daly v případě napadení zapřít kulem. Vcházet se dalo jen po jednom. Za dveřmi čekalo propadliště asi o velikosti dvou schodů, dříve dokonce více. To mělo chytit nepřítele, ne však hosta. Hosti se proto vodili po druhém širším schodišti. Stěny byly zdobeny koberci, na kterých visely zbraně a koňské postroje. Domy byly zdobeny rodinnými portréty a jinými obrazy. Pec, která byla středem domu, rozdělovala dům na mužskou a ženskou část. Na pravé pulte žili svobodní synové a na levé straně dívky, děti a kuchařka. V ložnici nesměly chybět polštáře zdobené výšivkami a

krajkovým lemováním. Postel, která byla ve světnici, sloužila pro hosty. V rohu místnosti bylo zřizováno posvátné místo s ikonami a stolečkem, které muselo být umístěno tak, aby bylo vidět od vchodu. Kuchyňská skříň na nádobí měla prosklené vitríny, zaplněné stříbrným, porcelánovým a kovovým nádobím. Půda sloužila pro sušení ovoce, rybího masa a bylin. Konstrukce domů byla navržena tak, aby se domy daly snadno rozebrat a postavit na jiném místě. [7, s. 360]

Obrázek 20 – Zemljanka

Obrázek 21 – Patrový kureň

2.3 Kozácká kuchyň

Donská kuchyň se vždy odlišovala od ruské kuchyně její obrovskou rozmanitostí, hojností a výživnou stravou, což bylo do značné míry způsobeno klimatickými podmínkami v oblasti Donu a vlivem okolních národů. Základem kozácké stravy byly samozřejmě místní produkty: ryby, mléko, maso, vejce, žitný a pšeničný chléb, drůbež, ovoce, zelenina. Příprava jídla byla starostí žen. Volba jídla závisela na přáních muže, na kuchařských schopnostech ženy a na materiálním zázemí rodiny. Postupy přípravy jednotlivých jídel se často mezi vrchními a horními kozáky lišil. Kozáci se rádi chlubil svým blahobytem, proto zvali své přátele na křtiny, svatby, svátky a další události. Ať už bohatí či chudí, vždy se snažili svého hosta co nejlépe pohostit, a to velkým počtem chodů. [8, s. 269]

Obrázek 22 – Stůl se samovarem

Obrázek 23 – Nazdobený hléb

Oběd začínal, tzv. „kruglikem“ (круглик) - pirohem plněným mletým masem a křepelkami. Následovalo osm i více studených jídel. Nejčastěji to byl sulc, jazyk, vše bylo zpestřeno solenými okurkami, dále vepřové, husí, krůtí maso, část vařeného divočáka, labuť atd. Po studených jídlech se podávaly teplé pokrmy a těmi také nešetřili. Na stůl se podávalo až 10 jídel. Začínalo se tradičně polévkou nazývanou šči nebo kuřecí polévkou s jáhlami a pokračovalo se masitými jídly, jako např. krůtou, husou, seletem plněným jehněčím játry a česnekem, nebo se podávala část divoké kozy, vnitřnosti divokých kachen atd. Jednotlivé chody byly připraveny na různé způsoby a s různými přílohami. Telecí nikdy kozáci nejedli, neboť pozření považovali za hřích. Jako sladký chod jedli bliny, zapečené těstoviny (лапшевник), mléčnou kaši, jáhlovou kaši s kysaným mlékem aj. Vše bylo zakončeno dezertem z čerstvého a sušeného ovoce. Aby se hostitel neurazil, host byl povinen ochutnat každé jídlo. Jednotlivé chody se zapíjely medovinou (медовуха), která se pila na zdraví cara, na zdraví donských kozáků, atamana, hostů. Ve všední dny byla jejich strava podstatně chudší. Na stole se mohly objevit boršč, rybí polévka (yxa), drůbež, sušené, pečené, obalované ryby. V létě donští kozáci jedli hodně čerstvého ovoce, v zimě kompoty ze sušeného ovoce. [8, s. 269]

Žádné jídlo se neobešlo bez vína. To mohlo být kupované, častěji však domácí, např. rozlévané domácí hroznové víno. Na jídelní stůl prostírali bílý vyšívaný ubrus. Jídlo se servírovalo na porcelánovém, křišťálovém, stříbrném a keramickém bíle glazovaném nádobí. [8, s. 184]

Většinu času kozáci trávili v bojích, kde existovala armádní kozácká kuchyně, která jen málo připomínala domácí kuchyni. Kozácké pluky byly většinou tvořeny vojáky z několika sousedních vesnic, proto uvnitř panovaly sousedské vztahy. Na výpravy a v období válek mimo území země vojska donského kozáci dostávali stravné. Za něj nakupovali chléb,

mouku, sádlo, sůl, cibuli, maso, sušené ovoce. To jim umožňovalo udržet určitou úroveň výkonu a sílu. Nejčastějším válečným jídlem byla ve velkém množství připravovaná řídká kaše z jáhel, krup a mouky omaštěná sádlem. [8, s. 364]

2.4 Svatební obřad

K dnešnímu dni se bohužel nedochovalo dostatečné množství kvalitních archivních materiálů, které by s jistotou mohly popsat rodinný život donských kozáků. Proto je většina dosavadních poznatků založena na pověstech, zvěstech a vzpomínkách pamětníků a potomků donských kozáků.

Od samého počátku kozáci ženy neměli, neboť je ke svému životu nepotřebovali a tolerovat je nechtěli. Ke změně jejich vztahu k ženám je přimělo mnoho faktorů. Při výpravách a honech poznávali nové krajiny, lidi a ženy. Později z těchto míst získávali majetek, půdu a ženy, se kterými se postupně naučili žít. Menší hrozba válečných konfliktů a současné připojení země donské armády k ruskému impériu napomohlo vzniku a rozvoji kozáckých rodin. Zákony ruského impéria totiž podporovaly manželství ve vojenských kruzích. [7, s. 61]

Zásadním důvodem pro vstup do manželství pro donské kozáky samozřejmě bylo zachování rodu. Jejich vztah k dětem byl však v počátcích velice krutý. Nejprve všechna novorozeňata topili, poté si nechávali jen chlapce, kteří byli vychovávaní k boji stejně jako jejich otcové, a nakonec i dívky. [9, s. 61]

První historicky zadokumentovaná kozácká svatba se datuje rokem 1641. Avšak v roce 1715, za vlády cara Petra I., byly církevní sňatky a rozvody manželství ve vojenských kruzích pro kozáky zrušeny. Petr I. zároveň přesně vymezil podmínky pro vstup do manželství. Vstoupit do manželského svazku mohli mládenci ve věku 20 let a dívky při dovršení 17 roku věku. Dále stanovil stupeň příbuzenství a duchovní blízkosti, které předcházely uzavření manželství. Většina kozáků neměla pro tato pravidla pochopení, a tak je také často porušovala. Nedodržování zákona zapříčinilo i s tím spojené problémy, jako byla například polygamie, kterou se v roce 1745 pokusila v kozáckém prostředí zastavit ruská imperátorka Alžběta I. Petrovna. Tehdejšímu atamanovi poslala dopis s žádostí nepovolovat vstup do manželského svazku více než 4krát. Ti, kteří porušili toto nařízení, byli potrestáni pokutou. [8, s. 267]

Za vlády Kateřiny II. Veliké se kozácké svazky řídily zákony platnými pro řádnou armádu, tzn. všichni, kteří se momentálně nacházeli v boji nebo ve vojenské službě, museli obdržet od velitele pluku povolení ke sňatku. Později bylo místo konání církevního obřadu určováno na základě bydliště ženicha, případně nevěsty. [8, s. 267]

Donský svatební obřad byl založen na ruských, maloruských, tatarských a čerkeských zvycích. Nejvhodnějším obdobím pro kozácké svatby bylo jaro nebo zima, protože právě v tomto období měli kozáci volnější režim, vraceli se z bojů a opouštěli své pluky. V létě probíhala cvičení v táborech a podzim byl ve znamení sklizně a orby. Svatební obřady byly z počátku velmi prosté, postupně se však měnily v krásný, dlouhý a významný rituál. [8, s. 267]

Svatební rituály donských kozáků byly velice oblíbeným tématem donských historiků a spisovatelů. V dnešní době lze proto nalézt nepřeborné množství materiálů s danou tematikou. Avšak navzdory této skutečnosti je kvalita a věrohodnost těchto materiálů nízká. Hlavní problém spočívá v přejímání myšlenek a informací z textů nejrůznějšího původu a stáří. Nejvěrohodnějšími se proto jeví pozdější materiály z období 19. století a 20. století, které jsou nejčastěji založeny na zkoumání a poznacích z dochovaných míst. [7, s. 63]

Přestože se v jednotlivých místech mohl tradiční svatební rituál donských kozáků lišit, lze jej na základě získaných informací rozdělit na tři základní části: předsvatební, svatba a posvatební obřady.

Svatebnímu obřadu předcházela výběr nevěsty, „svatovstvo“ (сватовство) a svatební průvod. První předsvatební rituál zahrnuje dvě fáze „svatovstva“. První fáze – neveřejná (rodičů ženicha) a druhá - veřejná fáze, která se odehrávala v domě nevěsty a byly jí přítomny obě strany, společně s jejich dohazovačkami. Jakmile vypadalo, že námluvy skončí svatbou, všichni se přesunuli do domu ženicha, kde si nevěsta prohlížela jeho hospodářství a seznamovala se se svým budoucím domovem. Nevěsta v očekávání velkého dne připravovala věno a dary pro svého ženicha a příbuzné. Tradičně jí přicházely pomáhat její kamarádky a na její rozlučkový večírek potom přicházeli i mládenci. Obvykle den před svatbou příbuzní ženicha přenášeli věno z domu nevěsty do domu ženicha. Společně s věnem se přenášelo i zrcadlo a polštáře. Nevěsta i ženich se museli před svatbou patřičně rozloučit – nevěsta „jako nevěsta sirotek“ musela ještě navštívit místní hřbitov. Večer

potom probíhaly rozlučkové večírky jak nevěsty, tak ženicha. Na ženichovi byl mimo jiné i výběr svatebních hostů. [7, s. 63]

Svatební den začínal brzy ráno koupáním a oblékáním nevěsty a ženicha a pokračoval požehnáním od rodičů. Po přípravách byla nevěsta odvedena z domu. Mezitím na dvoře ženicha se začal scházet svatební průvod, který se pomalu za zpěvu vojenských a speciálních kozáckých svatebních písní a střelby blížil k nevěstinu domu. Následovala celá řada výkupů v domě nevěsty (vrat, cesty, copu, aj.), odvod budoucího manželského páru z domu, věnečkování, uzavření sňatku a posvatební rituály. [7, s. 64]

Když pár uzavřel sňatek, rodina obou novomanželů se za zpěvu písní přesunula do domu ženicha. Cestou ještě proběhla slavnostní očista ohněm (přechod přes rozpálenou stezku). Příchodem do domu začala velká hostina, která byla doprovázena dalšími tradicemi. Velkou roli sehrávala postel, která musela být dokonale připravena na svatební noc [7, s. 64], dále tradiční výkup a rozkrájení bochníku chleba a „povivanije“ (повивание) nevěsty, které symbolizovalo nevěstinu proměnu z mladé a nevinné dívky na vdanou ženu. Nevěsta byla odvedena do předem připravené místnosti, kde jí byl sňat věneček, symbol dívčí čistoty, a zapleteny vlasy do dvou copů. Ty byly obmotány okolo hlavy a schovány pod šátek, což byl hlavní znak vdané ženy. [2, s. 267]

Následující den začínal zaplétáním copů a očištěm nevěsty. Jednalo se o očištění vodou, kterou si nevěsta musela sama ve vědru přinést. Po očištění probíhaly přípravy, vaření a pečení. V poledne už venku čekala mládež a rodina ženicha, které občerstvila slepicí, ruskými palačinkami - „bliny“ (блины). Nesmělo chybět ani slavností rozkrajování chleba a litry vína a vodky. [7, s. 66]

Svatební obřady horních a jižní donských kozáků se jen minimálně lišily svojí strukturou, avšak velké rozdíly lze najít v použití symbolických předmětů: rituální pečivo – chleba, koláč, figurky z těsta, svatební stromeček, svatební větvíčka (vypovídající o nevinnosti nevěsty), slepice (v průběhu obřadu živá, den po svatbě jako strava pro hosty), polštáře. Ve spojení s kozáckou svatbou se můžeme setkat s termínem „podušky“ (подушки), kterým byl často označován svatební obřad. Původ tohoto názvu pravděpodobně pramení v tradici přenášení polštářů „podušek“ (подушки) do domu ženicha. [7, s. 66]

Obrázek 24 – Svatovstvo

Obrázek 25 – Příprava nevěsty

Ze získaných poznatků lze vyvodit následující: společně s vojenskou historií donských kozáků se formulovalo i velké kulturní dědictví Ruska. Kozácká komunita žila specifickým způsobem života, který se odrazil na oblékání, obydlí, stravě donských kozáků. Vojenská služba určovala oděv donských kozáků. Té byla přizpůsobena i strava, jejíž pestrost se v závislosti na ní měnila. Dokonce svatební obřady byly pořádány jen se schválením atamana a za dodržení vojenských pravidel. Na památku po kozácích zůstalo mnoho rekvizit, které dnes zaplňují muzea v celém Rusku. Kozáci se tak právem dočkali uznání.

3 CHARAKTERISTIKA DIALEKTU DONSKÝCH KOZÁKŮ Z HLEDISKA LINGVISTICKÉHO

Kulturu každého národa neodmyslitelně tvoří řeč, kterou daná společnost hovoří. Z tohoto důvodu se zaměříme také na jazyk donských kozáků, který nám pomůže lépe pochopit jejich kulturu a tradice. Při bližším prostudování dochovaných a dostupných materiálů napsaných ruskými kozáky brzy zjistíme, že některé používané výrazy se kryjí a jiné naopak zcela liší od ruského jazyka.

Tato skutečnost je dána tím, že ruská národní řeč se přirozeně dělí na několik dialektů, z nichž se některé více, či méně shodují se stejným ruským jazykem. Jednotlivé dialekty v sobě následně odrážejí všechny historické etapy kozáckého života počínaje jejich usídlením, vyhnáním, bitvami a konče prostředím, ve kterém přežívali v období vyhnanství. Kozácký jazyk je proto odrazem všech velikých změn, které postihly kozáky v průběhu několika století. Neustálé cestování dodalo kozákům nejen nový rozhled a možnost poznávat nové slovanské a jiné kultury, ale také se projevilo v podobě malých či větších změn v jejich jazyce, které dávaly za vznik novým dialektům. Na druhou stranu je třeba zdůraznit, že ačkoliv kozáci byli pod neustálým vlivem jiných dialektů, dokázali si poměrně zdařile zachovat znaky jazyka svých předků. [13, s. 84]

Živou národní řeč kozáků ze dvou sousedních oblastí – Rostovské a Volgogradské lze považovat za dialekt příznačný pro donské kozáky. Se současným donským dialektem se můžeme setkat ve většině okresů Rostovské oblasti, s výjimkou některých západních a jihozápadních rajonů, kde se hovoří rusko-ukrajinskými dialekty. Jednotlivé okresy Volgogradské oblasti rozkládající se na územích původních administrativních okruhů Oblasti donských kozáků jsou rovněž ovlivněny dialektem donských kozáků. Ten se řadí k jihoruskému nářečí, jehož vznik se datuje do 15. století. V té době jím hovořila evropská část Ruska. [13, s. 84]

Všeobecně lze říci, že hranice mezi jednotlivými dialekty bývá velice tenká a stejně tak je tomu i v tomto případě, kdy dialekt donských kozáků zahrnuje prvky jihoruského nářečí a mnohých dalších. Jevy charakteristické pro dialekt donských kozáků se vyskytují ve všech jazykových rovinách - fonetické, gramatické a lexikální.

Po fonetické stránce se nejvíce liší v oblasti vokalizmu, které se projevuje, tzn. akáním. Akání se vyznačuje nerozlišováním a záměnou hlásek [o] a [a] v nepřízvučných slabikách. Na severu je možné uslyšet výslovnost *вьда, трьва, бьран, хьзяин*. Pro okresy, které se rozkládají v severní části řeky Don, jako jsou Věrchnědonský, Šolochovský je příznačné silné akání. Toto akání se projevuje v případech, kdy v první předpřízvučné slabice po měkké souhlásce se v místě samohlásky vyslovuje [´a]: *вясна, зямля, тяпло, нявеста, зялённый, тяни, ряды, нясу*. V místech středního toku Donu, zejména v některých okresech Rostovské oblasti a Surovikinském okrese Volgogradské oblasti převládá asimilativně-disimilativní akání: *бядя, пятак, сястры, пяти*. Další zvláštností je zaměňování počátečního *o* za *u* jako například ve slovech: *огурцы - игурцы, отойди - итайди, обезьянка - ибезьянка*. Tato výslovnost je typická pro obyvatele, žijící v okolí Medvědích hor. [14, s. 19]

V některých slovech dochází k výslovnosti *o* na místo *a*: *варим - ворим, барим - дорим*. Setkat se můžeme ale i s opačnou tendencí, a to s vyslovováním *a* v místě, kde se ve standardní ruštině vyslovuje *o*: *лавишь*. Některá slovesa ve svých infinitivech zaměňují přízvučné *a* za *e*: *стучать - стучеть, бурчать - бурчать, рычать - рычать*. [14, s. 19]

Foném Φ se ve všech donských dialektech při výslovnosti cizích slov zaměňuje hláskou *x* nebo spojením hlásek *x, хв, к, кв*. V mluvě donských obyvatel se pak můžeme setkat se následujícími výrazy: *фуфайка – кухайка, фасоль – квасолья, фортка – хвортка*. [14, s. 19]

Za další charakteristický znak lze považovat výslovnost *ж, и*, které se ve většině donských dialektů vyslovují tvrdě: *вожжы, дожжы*, zatímco v choperských měkce: *вожжи, дожжи* a písmen *ч* je vyslovováno spíše jako měkké *и´*. Některá slova se vyslovují jinak a liší se od ruského spisovného jazyka: *где - иде, есть - иисть, смородина – самародина*. [14, s. 19]

Gramatickou strukturu dialektů donských kozáků lze nejlépe přirovnat k jihoruské gramatické struktuře, ve které převládají znaky jižního velikoruského nářečí. Rozdíly v gramatické struktuře jsou nejvíce patrné v gramatické kategorii rodu, kdy některá podstatná jména středního rodu přešla k rodu ženskému: *такая горя, пустая ведро, лета прошла, из кислой воды*. Některá podstatná jména středního rodu v choperském dialektu přechází k rodu mužskému: *крылец, одеял, покрывал*. Převzatá slova mužského rodu

s konečnými kombinacemi hlásek *тр, зр, рм, нк* se v donském dialektu objevují v rodě ženském: *две литры, тлютая тигра, немецкая танка*. [14, s. 19]

3.1 Charakteristika slovní zásoby

Pokud se podíváme na dialekt donských kozáků a Donů (Název přijatý Rusy a Ukrajinci pro označení Donských kozáků. Označení se vztahuje pouze na kozáky a ne na ostatní obyvatele Donu.) z hlediska morfemického je důležité zmínit, že se jihoruské rysy objevují ve všech slovních druzích. Například u podstatných jmen prvního skloňování v prvním pádě jednotného čísla a se spojením s předložkou převládá koncovka *-e*: *у сестре, из воде, у жене, без рыбе*. Stejný jev se vyskytuje taktéž u zájmen: *у мене, без тебе, от себе*. Podstatná jména středního rodu v prvním pádě množného čísla často končí na koncovku *-ы*: *окны, озеры* atd. [14, s. 20]

Derivace ve slovesné flexi sloves donských kozáků je srovnatelná s běžným jihoruským systémem časování, nejvíce se liší ve třetí osobě jednotného a množného čísla, kde se změkčuje koncové *т*: *идеть, кричить, шутить*. Přípona *-ть* se používá nejen v infinitivu, jehož slovesný kmen končí na samohlásku, ale i na souhlásku: *бресть, везть, несть, плесть*. Zvláštní případ představuje sloveso *идти* společně s jeho deriváty *итить, пойтить, найтить, выйтить*. Přechodníky, které jsou jedním ze tvarů sloves, kozáci taktéž píší jinak: *увидемии, поехамии*. Na příkladech je možné vyzorovat záměnu *м* za *в*: *увидевии, поехавии*. [14, s. 20]

Vlastní jména a zeměpisné názvy se často mohou vyskytovat v několika variantách: *Россия* a *Рассея*, *Киев* a *Кеив*, *Илья Муромец*, *Илья Муровец*, *Илья Мурович* aj. V podstatných jménech typu: *станичник, собачник* není výjimkou záměna *чн, ц* za donské *ин, ии*. Podstatná jména s lichotivým zabarvením používají netypickou příponu: *-унык*. Na začátku slov a u některých předložek dochází k náhradě *в* za *у*: *усе (все), удова (вдова), в мене (у меня)*. Po souhláskách je v některých slovech možné nalézt *и* na místě obvyklého *ы*. Například ve slově *високая*. Nejvýraznější kozácká částice: *жа* nahrazuje ruské *же*. [15, s. 39]

Tradiční slovní zásoba donských kozáků je ovlivněna staršími jihoruskými výrazy, jako jsou například: *бусарь (arogantní člověk), волна (hojnost), горнушка (polní pec), зребовать (štitit se), завеска (ženská zástěra), котух (chlév pro malé přežvýkavce a prasata), летось (v minulém roce)*. Nemalá část lexiky je také tvořena slovy, ve kterých se

prolínají prvky donských dialektů se severoruským a středoruským nářečím: *запон* (zástěra), *колок* (les), *невун* (kohout), *пырять* (bodat). Přesto se slovní zásoba donských kozáků odlišuje od jiných dialektů, a to zejména specifickými znaky, které se postupně utvářely v průběhu jejího vývoje. Specifické podmínky byly příčinou vzniku mnohých dialektních slov či naopak ovlivnily zachování slov, od kterých již dávno ostatní dialekty upustily. Řeč současných donských kozáků je tedy plná zastaralých slov, s nimiž se běžný Rus setká pouze při čtení historických dokumentů: *журник* (olejová lampička), *займище* (zátorová louka), *ласкирь* (sejnek malý), *пехтерь* (velká palička), *сула* (candát obecný). [14, s. 20]

Lexika může být charakteristická pouze pro některou z lokalit, ve které se donští kozáci zdržovali: *бабура* (babička), *блак* (druh smoly), *водяник* (nádobna na vaření vody), nebo může zahrnovat i různé novotvary, které vznikly v těchto místech: *бухало*, *буїло* (hudební nástroj – kontrabas), *болгушка* (ložnice kozáckého domu), *лаповик* (sněhové vločky), *холина* (krém na obličej), *чаюха* (čajová usedlina). Největší podíl sociolektu kozáků představuje slovní zásoba označující předměty typického kozáckého obydlí, zbraně, vojenské pomůcky, společenské a mezilidské vztahy: *казачий круг* (kozácký kruh-nejvyšší vojenský správní orgán), *курень* (kozácký dům se čtvercovým půdorysem), *полунай* (podíl země), *юрт* (spojení několika vesnic), *жалмерка* (žena kozáka povoláného do boje), *насека* (kozácká hůl se zářezy), *хорунок* (bojová vlajka). [14, s. 21]

Řeka Don, její přítoky, okolí této řeky a ostatní přírodní podmínky byly hlavním důvodem pro rozvoj rybolovu. Don a rybolov se staly hlavní formou obživy donských kozáků. Společně s nimi se utvářela i nová slovní zásoba spojená s řekou Don, rybolovem, lodní dopravou, která nejčastěji označovala různé typy lodí, jejich části a příslušenství: *бабайка* (veslovací pádlo), *байда* (velká loď pro převoz ryb), *водак* (speciální loď pro převoz živých ryb); rybářská zařízení *бузун* (zařízení z tyčí určené k sušení ryb), *волокуша* (malá rybářská síť), *котуы* (rybářské náčiní ze spletených proutků), *сошило* (tyč ke stlačení rybářské sítě), *урез* (lanko); názvy ryb, části jejich těl a způsob jejich zpracování *сула* (candát), *чебак* (plotice), *горбыль* (okoun), *подсулок* (mladý candát), *варка* (rybí hlava) atp. [14, s. 21]

Slovní zásoba donských kozáků se stává jedinečnou v první řadě pro nebývale velké množství tureckých slov a slov přejatých od turecky hovořících sousedních národů, jako jsou Turci, Tataři a Nogajci. Většina slov tureckého původu byla převzata v období

války nebo příměří mezi těmito národy a donskými kozáky. Značná část je tvořena názvy živočichů a částí jejich těl: *бурюк* (vlk), *бузевок* (jednoleté tele), *бузык* (býk se zahnutými rohy dovnitř), *карга* (vrána), *кабарга* (páteř), *калкан* (černomořský platýs), *кузёнок* (prasátko). Jak je známo, donští kozáci byli milovníky dobrého jídla, proto ve slovní zásobě nechybí názvy kuchyňského nádobí a názvy produktů: *бальсан* (hliněná nádoba pro přechovávání másla), *чинак* (hliněná miska), *сага* (kotel), *кубган* (velký hliněný džbán), *каймак* (přírodní sýr), *катламы* (placky z listového těsta), *музлук* (solný nálev). Setkat se můžeme samozřejmě i s názvy náradí a výrobních prostředků: *бармаку* (dřevěné vidle), *зас* (petrolej), *каюк* (kajak), *макара* (nit pro pletení rybářských sítí), *турлук* (upevňovací tyč); názvy rostlin: *булгур* (bulgur), *гардал* (hořčice), *жерделы* (meruňky), *чакан* (orobinec širokolistý). [14, s. 21]

Sousedství s Ukrajinou a se západomongolskými národy se rovněž promítlo do jazyka donských kozáků. Vliv ukrajinštiny je nejvíce patrný v oblastech jižního Donu: *байдюже* (lhostejně), *жменя* (hrstka), *зараз* (nyní), *кодра* (rohožka z kusů látek), *кохать* (pečovat), *нехай* (necht'), *позычить* (půjčit), *пенаться* (praskat), *трохи* (málo), *трошки* (trochu), *шлях* (cesta) atd. Ze západomongolských jazyků byla nejvíce progresivní kalmyčtina: *будан* (vývar), *шулюн* (hovězí vývar), *шурган* (sněhová bouře), *шурпек* (luňák) aj. [14, s. 22]

Slovní zásoba současných donských kozáků se sestává z typicky donských kozáckých slov, které se současně prolínají s tradiční slovní zásobou jihoruských nářečí. Zároveň se však odlišuje svými charakteristickými znaky, které jí umožňují být samostatným lexikálním systémem.

3.2 Kozácké pohádky a písně

Přestože kozáci byli v první řadě vojáci, dokázali si zpříjemnit život typickými písněmi a jinými rozmanitými literárními žánry. Největší podíl na donské literární tvorbě měly: pohádky, legendy, byliny, přísloví, pořekadla. Do nich se samozřejmě promítl i dialekt v různých jeho podobách. Předmětem našeho zájmu budou pohádky a písně, které se stručně pokusíme představit. Větší pozornost bude věnována charakteristice slovní zásoby a jejího vlivu na porozumění textů.

Vycházíme z předpokladu, že ruské pohádky se dělí na lidové (folklorní) a autorské (literární) pohádky. Lidové pohádky jsou součástí ústní i písemné lidové slovesnosti. Jedná

se o vymyšlené příběhy, které se přenášely jak ústní, tak písemnou formou. Ústní forma obyčejně vedla ke vzniku několika verzí pohádek. Autorské pohádky se mohou z části opírat o pohádky pocházející z lidové slovesnosti, nicméně větší část je dílem konkrétního autora. K ruským lidovým pohádkám patří např. novelistické (ze života lidí), kouzelné, zvířecí. Novelistické pohádky představují životy obyčejných lidí, lidové a reálné prostředí. V takových pohádkách jsou eliminovány kouzelné prvky, zatímco v kouzelných pohádkách jsou naopak užívány různé kouzelné předměty k plnění úkolů či překonání ztráty. Ve zvířecích pohádkách se klíčovými postavami stávají hrdinové ze zvířecí říše, např. medvěd, liška, zajíc, ryba, orel. V některých případech je děj svěřen do rukou rostlin a přírodních sil. Člověk je zde stavěn do pozice rovnocenného nebo odsunut do pozadí. [24]

Většina donských kozáckých pohádek se řadí k lidovým pohádkám. Dochované pohádky byly postupně sebrány do nejrůznějších sbírek. V dnešní době se na ruském trhu můžeme setkat s mnohými knižními publikacemi. Zájem o kozácké pohádky je také patrný z množství zpřístupněných pohádek na ruských internetových stránkách. Velkou část tvoří pohádky novelistické a kouzelné, např.: *Сестрица Аленушка и братец Иванушка, Казак и смерть, Илья Муромец*. Výjimkou nejsou ani pohádky se zvířecí tematikou: *Медведь, Лисичка-сестричка и волк, Кот и лиса*. Po přečtení většího množství pohádek lze však říci, že přiřazení k jednotlivým typům u kozáckých pohádek není jednoznačné. Většina z nich je tematicky nevyhraněná, tudíž se v nich prolínají jednotlivé žánry. Odráží se v nich každodenní život donských kozáků, jejich zvyky, tradice. Jsou řízeny morálními zásadami a zákony donských kozáků, což vede k výchovnému charakteru pohádek. Výchovný charakter je zřejmý i z rodinného prostředí, které se v pohádkách často objevuje. Upřednostňovanými tématy je výchova k čestnosti, pracovitosti, víře a vojenské oddanosti.

Charakteristika slovní zásoby kozáckých pohádek bude provedena za pomoci slovníku donského kozáctva: *Большой толковый словарь донского казачества*, na následujících pohádkách: *Оничка-конокрад, Горе-злосчастие, Казак и судьбина, Казак Чигин, Лебедь, Лихо одноглазое* ze sbírky pohádek: *Донские казачьи сказки, передания, легенды, бывальщины*. Před samotným rozbořem dialektních slov, je vhodné zmínit, že donské pohádky jsou často plné humorných situací a historek. Obecně je známo, že humoristé a spisovatelé nejrůznějších žánrů pro vyjádření žertovných situací využívají barvitě slovní zásoby, což je jeden z pravděpodobných důvodů využití dialektních slov v kozáckých pohádkách. Přestože se výše zmíněné pohádky svým rozsahem řadí k delším

pohádkám, docházíme k překvapivému zjištění, že výskyt typické kozácké slovní zásoby není v těchto pohádkách nikterak velký.

Početnou dialektní slovní zásobu představují substantiva. Nejvýraznější skupinou jsou slova označující názvy osob: *братец* (švagr), *бурлак* (svobodný kozák bez rodiny a hospodářství), *горюн* (nešťastník), *дumě* (dítě), *косарь* (sekáč), *молодняк* (mládenec), *приемыш* (muž žijící v domě ženy). Substantivum *братец* se v běžném ruském jazyce taktéž používá, nikoli však ve významu švagr, ale bratr. Vzniklo pravděpodobným odvozením od ruského *брат*. Jedná se o slovo citově zabarvené, které může mít hanlivý nebo naopak lichotivý charakter. Slovem *бурлак* kozáci označovali svobodného muže bez závazků. V okolí Volhy se s tímto výrazem označovala osoba, která tahala loď proti proudu řeky. [25]

Způsobů, jak vyjádřit slovo dítě, se v ruštině jistě najde více. Nejčastějšími jsou: *ребёнок* a *дumя*, které se nápadně podobá kozáckému *дumě*. V kozácké slovní zásobě se vlivem kulturních hodnot vytvářely různé novotvary a názvy osob, které jsou pro jiné kultury neznámé. Například pro muže žijícího v domě ženy v kozáckém dialektu existuje ekvivalent *приемыш*.

Pro druhou skupinu slov nalezených v uvedených pohádkách by mohlo být použito nadřazené slovo - obydlí. V pohádce *Горе-злосчастие* se objevuje slovo *завальня*, což byla nízká hliněná násep zakrytá dřevěnými deskami, která sloužila pro zateplení kozáckých domů. [26]

Dalšími nalezenými výrazy jsou: *конторка* (skříňka na nádobí) a *постель*, které se nápadně podobá českému – postel. Zatímco běžná ruština chápe tento výraz obdobně jako čeština, donskými kozáky je chápán jako peřina. Jak již bylo uvedeno v kapitole charakterizující donskou slovní zásobu, velké zastoupení v kozácké lexice mají názvy živočichů. V excerpovaných pohádkách byly nalezeny pouze dva: *кочет* (kohout) a *маутак*, jenž je užíván pro označení mladého koně či pro koně malého vzrůstu. S názvy živočichů úzce souvisí i podstatné jméno *букем* (komplet dekorací uzdy), které opět může být mylně přeloženo, a to ve významech – kytice nebo aroma. K názvům rostlin a jejich částí bychom zařadili: *веник* (druh stepní rostliny), *дуплѣ* (dutina stromu). Nalezena byla celá řada dalších substantiv, která se řadí do nejružnějších kategorií, např.: *займице*

(záplavové území), заморока (svízel), зарок (přísaha), кладка (zásoba), резина (řez), резон (důvod), рубашка (košile).

Žádné vyprávění by nemohlo existovat bez děje, který je zajišťován díky slovesům (verba). Při analýze pohádek jsme dospěli k závěru, že slovesa představovala druhou nejpočetnější skupinu kozáckých slov. S ohledem na téma diplomové práce se pro nás jako stěžejní jeví následující dvě slovesa: *жигнуть*, *окститься*. První z uvedených sloves zdůrazňujeme z důvodu konotace. Lexém nese typickou bojovou charakteristiku, která neodmyslitelně patří ke kozáckému způsobu života a znamená – bodnout; udeřit. Sloveso *окститься* se úzce váže k víře, ke které kozáci značně inklinovali. Jde o činnost konanou v rámci náboženského rituálu, do češtiny by toto sloveso bylo překládáno jako pokřičovat se. V pohádkách *Казак Чингин* a *Горе-злосчастие* nalezneme sloveso *зутаритъ* znamenající hovořit. Jiné sloveso vyjadřující druh komunikace je *заколотыриться*. Z úryvku pohádky *Лебедь*: „Да ноготок востер обуздать. Заколотырились они, заспорили до одури. Раззадорили они друг дружку.“ [16, s. 36] je rozuměno ve smyslu hádat se.

Dalšími dialektními slovesy jsou např. *блукать* (toulat se), *встрѣнуться* (potkat se), *взбугриться* (vzbouřit se), *колготиться* (zperokožovat se), *колмутить* (mít obavy), *погнать* (zahnat), *спробовать* (vyzkoušet), *хлебнуть* (zhltnout), *хрумтеть* (křupat).

V textech jednotlivých pohádek se samozřejmě objevují i další slovní druhy. Dialekt donských kozáků se promítl do příslovcí (adverbí): *зазар* (nyní), *отсѣда* (odsud), *отсель* (odtud); přídavných jmen (adjektiv): *бездомовый* (toulavý), *заядловый* (náruživý), *сатановый* (d'ábelský) a spojek (konjunkcí): *али* (jinak, či), *коли* (cožpak).

Tímto byla provedena stručná žánrová i verbální charakteristika donské kozácké pohádky. Podobnou kulturní hodnotu jako pohádky mají i donské kozácké písně, které se řadí k donskému folklóru. Staré kozácké písně v sobě odráží celou historii donských kozáků. K donskému folklóru náleží mnoho pochodových a vojenských písní, které se vyznačují dramatičností a citovou intenzivností, které do písní vložili jejich iniciátoři. Nepříjemné a silné zážitky, kterým museli čelit během bojů, se prolínají většinou z nich. Hojně zastoupení mají i písně lyrické – milostné, vlastenecké, rodinné, taneční aj. Písně jsou tedy věnovány nejen pravdivému popisu historických událostí, ale vypovídají i o všedním životě, kultuře, mravech a pravidlech života – lásce, oddanosti, bratrství,

nezištnosti, pokoře, pracovitosti. Mnoho písní je také inspirováno epickými hrdinskými básněmi – bylinami. V bylinách je opěvována sláva a činy kozáků: Ilji Muromce, Dobryni Nikitiče, Aljoši Popoviče a dalších hrdinů. [17] Podle tvrzení znalců se na Donu zpívalo a zpívá asi 4000 písní. Například ruský folklorista *A.M. Listopadov* shromáždil za svůj život 1200 písní, které vydal v 5dílné sbírce zvané *Пísně donských kozáků*. [18, s. 3-5]

Pro rozbor byly zvoleny dvě básně z folklorního sborníku *Пísně donských kozáků* sestaveného prozaikem *B.P. Jekimovem*. První píseň je známá pod názvem *Ай, вот и не светила солнушка* druhá *По полюшку было кулюковскому*. Obě písně lze zařadit do žánru historických písní. Po přečtení textu písní může být konstatováno, že se jedná o určité donské byliny. V obou písních se objevuje slovo *Добрынюшка*, které je zdobnělinou ke slovu *Добрыня*, ze kterého je zřejmé, že písně mají společného hrdinu.

Písně na sebe tedy nenápadně tematicky navazují. Pravděpodobně i slovní zásoba a styl budou podobného charakteru. Z textů obou písní budou vybrány pasáže s výskytem dialektních slov či slov s ojedinělou slovtvorbou. Jako první budou představeny úryvky a slova z písně: *Ай, вот и не светила солнушка*.

Na následujícím úryvku budou vysvětlena hned dvě slova. Lexém *годочик* je možné charakterizovat jako deminutivum. Spojka *толичка* je překládána jako sotva, jakmile a sloveso *просяила* jako rozzářila, rozsvítila.

„ На десятом **толичка** да **годочику**

*Солнушка да прося... ну, **просяила**.*“ [19, s. 23]

Do textu písně jsou dále zařazena následující podstatná jména: *звяриная, седилица*. Ke slovu *звяриная* se v slovníku donského kozáctva uvádí také jeho synonymum *зверина*, které se více shoduje s jeho českým překladem zvěřina. Slovo *седилица* je část koňského postroje. Na tomto příkladu je vidět, jaký vztah kozáci měli ke koním. Jistě by se našla celá řada podobných lexémů.

Z níže uvedené sloky je vhodné zmínit slovo *апося* znamenající potom, poté či později a podstatné jméno *младец*, které lze přeložit jako chlapec.

„*Ай не дозволила*

Апося -то бы родимая мамушка

Младцу *подозво...* *подозволила.*“ [19, s. 23]

V poslední části první písně si představíme přídavné jméno *тесменная*, které bychom mohli přeložit například jako – vyrobená ze stuhy. Dalším zmíněným slovem bude *братая*. V tomto případě se jedná o přechodník slovesa *брать*, které se tradičně používá ve formě *беря*. Poslední řádek bychom mohli převést následovně *Он своего доброго коня, он доброго коня*. Na základě pozměněné věty je možné říci, že pro 2. pád jednotného čísla mužského rodu zájmen a přídavných jmen kozáci při skloňování užívají jiných koncovek.

„Ай, ну, *тесменую*.

Вот братая то-то млад Добрынюшка

Он свово добра коня, он добра коня,“ [19, s. 24]

Ve druhé excerpované písni *По полюшку было кулюковскому* se setkáváme s částicí *жа*, která se používá jako ekvivalent ruského *же*. Jak je patrné z příkladu, v textu dochází k opakování této částice. Pro písně je opakování slov typickým jevem.

„Ой, там ходил *жа* вот бы, млад Добрынюшка,

Да гулял он не год, гулял он не год, не два:

*Ой, прогулял *жа* вот бы млад Добрынюшка,*

Да гулял равно три... гулял ровно тридцать лет,“ [19, s. 24]

V textu druhé písně se znovu setkáváme se slovem *толичка* (pouze, jen). Dalším dialektním výrazem je sloveso *спредвецивать*, které kozáci používají ve významu předpovídat. To však je v písni doprovázeno dalšími dvěma slovesy: *спротьведать* s významem navštívit a *сыстариться*, které má v ruském jazyce ekvivalent *состариться* a v překladu by znamenalo zestárnout. Dochází zde k záměně *ы* za *о* v předponě slovesa.

„Ее не спротьве... не *спротьведаешь*?

Ой, как твоя-то родимая мамушка,

*Да мамаша сыста... мамаша *сыстарилась*,*“ [19, s. 34]

S podobným jevem jako u předchozího slovesa se setkáváme i v následujícím příkladu: „*Кы своей родной ма... к своей родной мамушке*“ [19], kde dochází k přidání *ы* v předložce.

Písněmi uzavíráme kapitolu „Charakteristika dialektu donských kozáků z hlediska lingvistického“. V teoretické části byly rozebrány jednotlivé jazykové roviny donského dialektu s důrazem na rovinu lexikální. Zdůrazněny byly klíčové odchylky od ruského jazyka. Jednotlivé lexémy byly analyzovány z hlediska slovních druhů a slovotvorné konotace. S pomocí excerpovaných textů pohádek a písní můžeme potvrdit, že dialekt donských kozáků do jisté míry ovlivňuje jejich porozumění. Nejproblematictějšími slovními druhy jsou podstatná jména a slovesa, jejichž nesprávné pochopení může změnit smysl textu. Za problematickou lze považovat vizuální shodu slov, která rovněž může být příčinou nesprávného chápání významu. Čtenář či posluchač v takovém případě nabývá mylného dojmu, že textu rozumí, bohužel záměnou významu ztrácí hlavní myšlenku.

4 NÁMĚTY PRO PRAKTICKÉ VYUŽITÍ TÉMATU VE ŠKOLNÍ PRAXI

4.1 Rozhovor s vedoucí souboru Stanica a charakteristika písňové tvorby - náměty pro využití v pedagogické praxi

V rámci studijní stáže ve Volgogradu jsem navštívila Celoruský soutěžní festival tradiční kozácké kultury „Stanica“. Tento festival každoročně navštíví přibližně 1000 posluchačů a jejich počet každým rokem stoupá. Popularita festivalu svědčí i o stoupajícím zájmu o kozáckou kulturu a tradice. Pravidelnými účastníky festivalu jsou soubory kozáckých písní, folklorní soubory Volgogradské, Bělgorodské, Voroněžské, Rostovské oblasti, umělecké soubory Moskvy, Petrohradu aj. Ze zahraničí přijíždějí soubory z Běloruska, Bulharska, Ukrajiny, Makedonie, ale také České republiky. Festival nabízí rozmanitý program v podobě hudebních a tanečních vystoupení, vzdělávacích seminářů atd. [19, s. 1]

Po skončení festivalu jsem měla možnost setkat se s jeho organizátorkou, vedoucí katedry tradiční kultury Volgogradského státního institutu a kultury a zasloužilou pracovnící, O.G. Nikitěnko. Vzhledem k tomu, že O.G. Nikitěnko je členkou známého souboru Staré kozácké písně „Stanica“, po domluvě mně poskytla rozhovor. Cílem rozhovoru bylo seznámit se s činností a repertoárem kozáckého souboru „Stanica“ a získat bližší charakteristiku donských písní. Pro rozhovor jsem zvolila 20 otázek.

Celý rozhovor s odpověďmi můžeme nalézt níže:

1. otázka: Jaký je název vašeho souboru?

„Soubor staré kozácké písně "Stanica", založený v roce 1981.“

2. otázka: Jak vznikl tento název?

„Název primárně odpovídá místům bydliště členů souboru (všichni účastníci, obyvatelé osad a vesnic Volgogradské oblasti), stejně jako repertoáru – kozácké tradiční písně oblastí, odkud účastníci souboru pochází.“

3. Otázka: Můžete prosím charakterizovat repertoár vašeho souboru?

„Základem repertoáru jsou táhlé, historické a vojenské písně. Vše, co souvisí s jinými žánry – jedná se o taneční, lyrické písně a romance.“

4. Otázka: Jaká je tradice vašeho souboru?

„Tradice našeho souboru pramení z naší profese – vzdělávat, učit, a šířit tradiční kulturu donských kozáků, jezdit na folklorní výpravy. Ve volném čase, kterého již není tolik, jezdíme na setkání v přírodě.“

5. Otázka: Jak často koncertujete?

„Nepořádáme jen koncerty, ale náš kolektiv se snaží plnit především vzdělávací cíle. Celkem čtyři roky v našem ústavu uskutečňujeme tematicky zaměřené koncerty, propagující kulturu písní donských kozáků. Souboru „Stanica“ je 33 let, a samozřejmě, že v průběhu těchto let bylo zorganizováno mnoho sólových koncertů s různým programem, přizpůsobeným významným událostem či datům.“

6. Otázka: Jak souvisejí písně a tance souboru s Volhou a Volgogradem?

„Vzhledem k tomu, že se zabýváme výzkumem, nacházíme řadu historických písní o Volze a Stalingradu. V repertoáru našeho souboru jsou například písně z období Velké vlastenecké války, které jsou zaznamenány v Urjupinském okresu Volgogradské oblasti: „Bojovali jsme rodném Stalingradě“ (Мы сражались в родном Сталинграде), „Dál po matičce Volze“ (Вниз по матушке по Волге). Tance jsou bez profesionální choreografie.“

7. Jak a kým je podporována činnost souboru?

„Náš soubor je jakousi uměleckou laboratoří určenou pro studenty Státního ústavu umění a kultury, a proto má odpovídající platové ohodnocení srovnatelné pro obdobné profesionální kolektivy.“

8. Kolik členů má váš soubor?

„Základní složení - 10 členů a studenti katedry tradiční kultury vykonávající uměleckou praxi.“

9. Kdo jsou členové souboru?

„Profesoři katedry tradiční kultury VGIK.“

10. Lze vaši účast v souboru považovat za rodinnou tradici?

„Ve větší míře – Ano.“

11. Jaké písně převažují, o čem se v nich zpívá?

„Jedná se o hrdinské eposy oslavující hrdinské činy velkých vojevůdců, velitelů, a také o občanskou poezii s tématem lásky k zemi, milovaným osadám a samozřejmě rodině a přátelům.“

12. Můžete charakterizovat melodii typických písní vašeho souboru?

„V několika větách je velice obtížné ji popsat. Melodie starých kozáckých písní je velice variabilní, se širokým rozsahem, složitými veršovanými zpěvy a slabičnými vsuvkami. Písně novějšího původu jsou melodické a jednoduché co se týká reprodukce, jsou to vesměs lyrické písně a kozácké romance.“

13. Liší se kozácké písně od ruských národních písní? Čím?

„Kozácké písně jsou také ruskými písněmi a zpívají se v ruském jazyce, ale z pohledu jejich původu patřily do kategorie vojenských písní, písní příznačných pro mužskou společnost a související tematiky. Ženy tradičně zpívaly lyrické písně a rodinné balady. Pro ruskou venkovskou společnost byly typické písně kalendářní obřadnosti, lyrické a písně doprovázející ruské sborové tance.“

14. Jaká slova se nejčastěji v písních objevují?

„Otec Don, (Батюшка-Дон), přítel (товарищ), ostrá šavle (сабля вострая), rychlá kulka (пуля быстрая), otec (батюшка), matička (матушка), mladá žena (жана молодая), rodná země (разродимая сторона) a jiné.“

15. Která dialektní slova se objevují v kozáckých písních?

„Vojový kůň s jezdeckým sedlem (конь баявой с паходним вьюком), mladá žena (жаненка мыладая), jede ruský car (едить русский царь), lovím, lovím rybu (лавим, лавим рыбу), jít (идеть), atd.“

16. Jaké publikum poslouchá vaše písně?

„Kozácké písně jsou z pohledu vnímání vhodné pro všechny, neboť témata vlast a rodina jsou srozumitelná pro všechny věkové kategorie. Koncerty jsou koncipovány v podobě koncertních přednášek a koncertních besed, kterých se diváci povinně účastní a společně s umělci jsou zapojováni do procesu zpívání. Vedoucí koncertu jsem já, O.G. Nikitěnko.“

17. Můžete popsat mužské a ženské kroje?

„Stručně o mužském kroji – jedná se o vojenskou uniformu, široké turecké kalhoty, vysoké boty, dlouhý kabátec zvaný „čekmen“, hedvábná košile, obuv zvaná „čiriki“.

Ženský kroj - „kubelek“ (šaty tatarského typu), komplet složený ze sukně a halenky „paročka“, dámské vysoké boty „sapožki“.

18. Jak reaguje publikum na vaše písně?

„Pochopením předváděného repertoáru, projevem zájmu, vlastenectvím, nadšením.“

19. Jak si vysvětlit popularitu kozáků, jejich písní a tanců?

„Popularita kozáků a jejich písní tkví v jejich hrdinské minulosti, osobité tvorbě písní.“

20. Proč jste se rozhodla zpívat právě kozácké písně a stát se členem kozáckého souboru? Máte kozácké předky?

„Osobně, v mé rodině byli Ukrajinci a záporožští kozáci.“ [20]

V rozhovoru se nám potvrzují některá fakta z kapitoly věnované donským kozáckým písním. Jak uvádí O.G. Nikitěnko, podstatnou část kozáckých písní představují historické a vojenské písně, jejichž součástí jsou hrdinské eposy opěvující činy a slávu významných velitelů a vojevůdců. Vzhledem k tomu, že soubor Stanica sídlí ve Volgogradu, dřívějším Stalingradu, i volba repertoáru je spojena s tímto místem a jeho historií. Lze předpokládat, že ostatní soubory vybírají písně podobným způsobem. Historické a vojenské písně jsou nejčastěji zpívány muži a věnovány mužské části publika, zatímco ženskou doménou jsou taneční, lyrické, romantické písně a samozřejmě rodinné balady. Některé písně sloužily rovněž jako doprovodná hudba k sborovým tancům. Tyto údaje nám dokládají skutečnost, že kozácké písně nevznikaly jen ve vojenském a válečném prostředí, ale naopak spousta z nich byla věnována všedním záležitostem či projevům lásky k rodné zemi nebo milovaným osobám. Taneční písně doprovázely různé slavnostní události, jako byly například svatební obřady, kterým jsme věnovali pozornost v jedné z předcházejících kapitol. Písně kalendářní obřadnosti oslavovaly přírodu a různé přírodní jevy. Stěžejními tématy byly letní a zimní slunovrat a s nimi spojené těžkosti práce rolníků nebo naopak radost a potěšení z úrody. V rozhovoru O.G. Nikitěnko použila termín „táhlé písně“, který si zaslouží bližší vysvětlení. Táhlé písně jsou jedním ze způsobů prezentování lyrických písní. Lyrické písně jsou považovány za vrchol ruské národní muzikální tvorby a slouží jako nástroj pro vyjádření duchovních zážitků, emocí a nálad. V případě lyrických táhlých písní pěvci prodlužují zpěv samohlásek. [17]

Melodie historických kozáckých písní je charakteristická širokým rozsahem, veršovanými zpěvy a slabičnými vsuvkami. Novější písně jsou více melodické a jednodušší pro interpretaci. V jedné ze svých prací se O.G. Nikitěnko zabývá problémem hudební

intonace a artikulace v písních donských kozáků. Pod pojmem hudební intonace, též hudební řeč, se rozumí projevení lidských myšlenek a citů pomocí intonace. K tomu dochází sloučením různorodých tónů a řeči. Daná teorie svědčí o propojenosti jazyka a hudby, jež je charakteristická pro interpretaci národní písňové tvorby. Tato teorie zároveň dokládá námi zkoumaný význam dialektu v kozáckých písních, neboť správné sjednocení písní s řečovou fonetikou a intonací je považováno za charakteristický znak zpěváků kozáckých stanic. Pěvci národních ruských písní s úctou a opatrností přistupují k artikulaci dialektních slov v písňových textech. Dialekt přidává písním osobitou barvitost, podtrhuje pěvecké tradice jednotlivých lokalit. Autorka zdůrazňuje emocionalitu a dynamičnost řeči donských kozáků, které považuje za základní rysy hovorové mluvy. Právě hovorová mluva je pravým vyjádřením kultury každého národa. Podstatnou část při interpretaci písně hrají síla, tempo, výška a barva hlasu. Zdůrazňován je také význam rytmu jako složitého fenoménu, zaujímající specifické místo ve struktuře fonetických prostředků jazyka. Toto souvisí i s podstatou řečového způsobu zpěvu, který je charakteristický pro donské kozáctvo. [28, s. 1] Příklady dialektních slov i další typické slovní zásoby O.G. Nikitěnko zmínila v rozhovoru. Vyjmenované příklady se shodují s naší klasifikací uvedenou v kapitole “Charakteristika slovní zásoby”. Například výše uvedená slovesa *едуть* a *идеть*, u kterých dochází ke změkčení koncového *m* ve třetí osobě.

Rozhovor napomohl rozkrýt další skutečnosti, týkající se charakteristiky písňové tvorby, a zároveň potvrdil některá tvrzení, týkající se dialektu donských kozáků. Originální kombinace intonace, řečové fonetiky, veršů a dialektu dodává písní osobitou barvitost a melodii, která společně s pocitem vlastenectví po staletí poutá pozornost ruského publika. Pokusme se nyní zaměřit na české publikum, konkrétně na žáky druhého stupně základních škol a uveďme několik příkladů využití kozáckých písní ve výuce ruského jazyka. Využití hudby ve výuce ruského jazyka může mít několik opodstatnění. Obecně je známo, že hudba pozitivně působí na fyzické a psychické zdraví jedinců. Jedním z důvodů zapojení písní do výuky může být tedy navození uvolněné a příjemné atmosféry v hodině. V tomto případě mohou být zařazeny různé pohybové hry, tleskání, podávání míčku, tanec, při kterých žáci uvolní napětí a stres. Z didaktického hlediska je doporučováno začlenit uvolňující písně na začátek hodiny pro navození cizojazyčné atmosféry a motivace žáků, při nepozornosti žáků nebo rovněž na konci hodiny. U dětí se rozvíjí melodické a rytmické cítění. Někteří žáci mají dobře vyvinutý hudební sluch. Pro takové žáky se zapojení hudby do výuky jeví jako vítané. Tito žáci lépe přijímají poslouchaný jazyk, zejména jeho

fonetickou stránku, přičemž dochází k fixaci větné i slovní intonace. Podobným způsobem by mohla být v hodině využita některá z kozáckých písní.

Kozácká píseň může být také využita za účelem zprostředkování reálií Ruska. Může se stát podnětem pro zahájení diskuze na nejrůznější témata týkající se kultury, kozáctva, hudby apod. Žáci mohou diskutovat o aktuálním působení kozáctva v Rusku, o kozáckých souborech, současných hudebních stylech. Pro rozvoj receptivních řečových dovedností, kterými jsou čtení a poslech, se často využívá práce s textem písně. Jedním z možných úkolů je vyhledávání slov na základě tematických okruhů, popřípadě dialektních slov za pomoci slovníku. Jako zábavnější aktivity pro žáky se jeví přiřazení nadpisů, vymyšlení názvu písně, kompletace rozstříhaného textu písně. Práce s textem je také mnohdy uplatňována při poslechu. Poslechová cvičení nabízí mnoho variant využití textu. Nejčastějšími cvičeními jsou: doplňování vynechaných slov, dokončování vět, odpověď na otázky. Rozvoji produktivních řečových dovedností, kterými jsou psaní a mluvení, mohou pomáhat nejrůznější poutavá cvičení, jako např. napsat příběh na základě písně, vymyslet její pokračování, vytvořit ve skupinách projekt, prezentaci k písni, připravit program hudebního festivalu aj. U jednodušších, nejčastěji populárních písní, lze pracovat i s gramatickými jevy v textech písní, která, v případě náročných kozáckých textů, nejsou dostatečně vhodná pro žáky druhého stupně základní školy.

Na základě poskytnutého rozhovoru s O.G. Nikitěnko byla blíže charakterizována písňová tvorba donských kozáků. Následující část byla věnována teoretickému využití kozáckých písní v hodinách ruského jazyka, kde byly nastíněny možnosti práce s písněmi. V závěru je důležité podotknout, že vzhledem k výše zmíněné obtížnosti donských kozáckých písní, jejichž dialekt, specifická výslovnost a intonace, znesnadňují jejich porozumění, je velice důležité při volbě písně přihlédnout k mnoha faktorům. Těmito faktory jsou pečlivé zvážení všech cílů, kterých chceme prostřednictvím písně dosáhnout, věk, jazyková znalost žáků, vyzrálost žáků a nepochybně povaha písně a obtížnost textu.

4.2 Vlastní náměty využití tématu

Tato podkapitola je věnována využití tématu diplomové práce s názvem „Donští kozáci (tradice, kultura, zvyky, dialekt)“ ve výuce ruského jazyka. V předchozích kapitolách byla vylíčena celá řada faktů objasňujících postavení donských kozáků v ruské společnosti. Velká pozornost byla udělena kulturologické charakteristice tradic a zvyků donských kozáků a dialektu donských kozáků. S přihlédnutím k průřezovým tématům byly

vypracovány tři pracovní listy určené pro žáky základních škol či gymnázií ve věku 14 – 15 let. Z důvodu náročnosti tématu se u žáků předpokládá již určitá jazyková vybavenost. Jednotlivé pracovní listy se od sebe tematicky odlišují. Cílem pracovních listů je doplnit a zpestřit některé lekce v učebnicích. Samotné zařazení materiálů do výuky záleží na individuálních potřebách učitele. Použita mohou být buď jednotlivá cvičení, nebo celý pracovní list. Do pracovních listů byly zařazeny nejrůznější druhy cvičení tak, aby výuka byla rozmanitá a probudila v žákovi zájem o učivo. Ve vypracovaných pracovních listech dochází k prohloubení mezipředmětových vztahů, především k propojení zeměpisu a dějepisu s ruským jazykem. Eventualita doplnění učiva bude předvedena na učebnicích *Поexamu*, které se v současné době řadí k nejpoužívanějším učebnicím pro výuku ruského jazyka na základní škole. Tyto učebnice nejsou striktně rozděleny do tematických okruhů. V každé lekci se prolíná více témat a samotný název lekce dostatečně nevypovídá o obsahu. Lekce učebnic jsou koncipovány na přání dětí, proto budou jednotlivá cvičení přiřazena více ke konkrétním cvičením než lekcím.

První pracovní list je dedikován obecnému představení slova kozák, neboť se očekává, že někteří žáci nemusejí znát použití tohoto slova. Druhá část pracovního listu se soustředí na prezentaci ženského i mužského kozáckého oděvu. Zvolena byla komunikativní cvičení v podobě otázek, rozhovoru, práce s textem a spojovací cvičení. Cvičení na téma oblékání by se dala využít jako doprovodný materiál pro 2. lekci učebnice *Поexamu 3*, ve které se hned úvodní stránka věnuje písmenku Б a druhům oblečení začínajícím na tuto souhlásku. Dále se touto lekcí prolíná téma oblečení od cvičení *Кмо есть кмо?*, kde by se tato cvičení také dala aplikovat.

Pro druhý pracovní list byly přímo použity obrázky a text z 6. lekce čtvrtého dílu *Поexamu*, které byly doplněny otázkami a dalšími úkoly. Pracovní list se soustředí na procvičení práce s mapou. Jejím prostřednictvím usiluje o seznámení žáků s územím donských kozáků. Znalosti získané při práci s mapou mohou žáci uplatnit také v hodinách zeměpisu. Poté, co jsou žáci obeznámeni s geografickou polohou území donských kozáků, jejich pozornost je přesouvána na obydlí. Žáci pracují s internetem, vyhledávají informace v textu i na internetu, odpovídají na otázky a procvičují psaní.

Ve třetím pracovním listu je jako úvodní cvičení použita pohádka, konkrétně její úryvek. Jedním z úkolů žáků je dokončit pohádku. Učitel následně může žákům přečíst originální verzi pohádky nebo přehrát videonahrávku. Druhá část je zaměřena na téma jídlo a s tím spojené otázky. Neobvyklou aktivitou je zařazení receptu donských kozáků, který slouží spíše jako inspirace pro další úkol žáků. V rámci úkolu žáci vyhledávají na internetu

libovolný recept a přeloží ho. Toto téma by mohlo být použito jako komplementární materiál pro cvičení „Шведский стол“, které je součástí 2. lekce třetího dílu *Поехали*. Poslední cvičení je specifické a každý učitel musí zvážit, zdali je toto cvičení vhodné pro jeho žáky, neboť stejně jako při zařazení kozáckých písní do hodiny je i toto cvičení vhodné spíše pro pokročilé žáky. Cvičení je zaměřeno na dialektní slova, která se svou formou podobají českým slovům. Cílem této činnosti je diskuze o možném významu daných slov.

PRACOVNÍ LIST 1

1. Как ты думаешь, что обозначает слово казак? (*Co myslíš, že znamená slovo kozák?*)

2. Что или кто ещё может скрываться под этим словом? Посмотри картинки, они тебе помогут. (*Kdo nebo co se ještě může skrývat pod tímto slovem? Podívej se na následující obrázky, možná ti pomohou.*)

Obrázek 26

Obrázek 27

3. Прочитай описание и скажи, к каким картинкам оно относится? (*Přečti si popisy a řekni, ke kterým obrázkům patří?*)

- **Казак** - русский свободный человек или храбрый солдат. Казаками называются люди с большой историей, у которых есть своя особая культура и традиции.
- **Обáбок** - вид гриба, который растет в березовых или смешанных лесах.

4) а) **Посмотри картинки и скажи, что на них видишь?** (*Podívej se na obrázky a popiš, co na nich vidíš?*)

Obrázek 28

Obrázek 29

б) **Прочитай текст. Реши, на какой картинке донские казаки и на какой британские солдаты?** (*Přečti text. Rozhodni, na kterém obrázku jsou donští kozáci a na kterém britští vojáci?*)

Одежда донских казаков:

Донские казаки традиционно надевали кафтаны, бешметы, шаровары, папаху, сапоги. Кафтан - это был вид верхней одежды с красными манжетами и воротником. Он обычно был синего цвета. Пальто жёлтого или синего цвета с воротником называлось бешметом. Шароварами донские казаки называли длинные широкие турецкие брюки. Они шились из синей ткани. Их стороны были украшены красными лампасами. Папаха – высокий головной убор. На ноги они надевали сапоги. Это был вид мужской обуви, который достигал середины голени.

5. Соедини слова с рисунками. Прочитай текст «Одежда донских казаков» ещё раз и соедини слова с соответствующими рисунками. (Spoj slova s obrázky. Přečti text „Одежда донских казаков» ještě jednou a spoj slova s odpovídajícími obrázky.)

Шаровары

Кафтан

Папаха

Бешмет

Сапоги

Obrázek 30

Obrázek 31

Obrázek 32

Obrázek 33

Obrázek 34

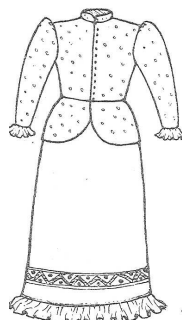
6. Разговор. Посмотри три рисунка. Так одевались казачки в разных веках. Выбери один из них и расскажи, почему он тебе нравится. (Rozhovor. Podívej se na tři obrázky. Tak se oblékaly kozácké ženy v různých stoletích. Vyber si jeden obrázek a řekni, proč se ti líbí.)

Obrázek 35 - Kozácká dívka 18. století

Obrázek 36 - Kozáčka 18. století

Obrázek 37 - Oděv 20. století

7. Что надевали донские казачки? Прочитай быстро текст об одежде донских казачек. Выполни задание и ответь на вопросы. (Jak se oblékali donské kozačky? Přečti rychle text o oděvu donských kozaček. Splň úkoly a odpověz na otázku.)

Одежда донских казачек.

„В XVII – XVIII веках носили женский костюм с кубельком. Кубелек, из парчи застегивали жемчужными или золотыми пуговицами. Позолоченный пояс находился выше..... При выходе из дома богатые казачки кубелька надевали кафтан, который застёгивался только до пояса. На носили повойник. На повойник повязывали платок. Кроме на голову казачки надевали рогатую кичку. Другие виды женской одежды (с понёвой, сарафаном, сукманом) носили казаки, которые жили на верхнем Дому и по его притокам.“ [21, s. 64- text byl upraven pro školní potřeby]

а) Подчеркни незнакомые слова в тексте. (Podtrhni neznámá slova v textu.)

б) Дополни пропущенные слова: (Doplň vynechaná slova:)

- казачки
- сшитый
- талии
- поверх
- голове
- повойника

в) Скажи, о чем идет речь в тексте. (Řekni, o čem se v textu hovoří.)

г) Прочитай снова текст и соедини слова с описаниями. (Přečti znovu text a spoj slova s popisem.)

The image contains five blue-bordered boxes with descriptions and five pink ovals with clothing items. The descriptions are:

- ...из парчи...
- ...жемчужные или золотые пуговицы...
- ...застегивался до пояса...
- ...носили его на голове...
- ...другие виды женской одежды...

The clothing items are:

- кафтан
- кубелек
- повойник
- понева, сарафан, сукман

Obrázek 38 – Spojovací cvičení

PRACOVNÍ LIST 2

1. Найди на карте России эти города: *(Najdi na mapě Ruska následující města.)*

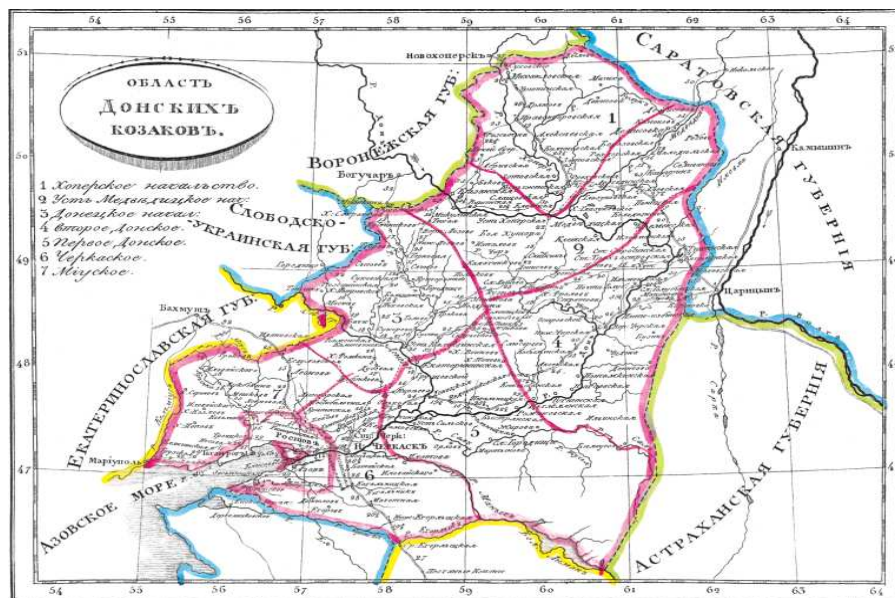
- Якутск
- Красноярск
- Омск
- Москва
- Волгоград
- Хабаровск

Obrázek 39 – Mapa Ruska

2. Донские казаки жили в области рек: Дон, Терек, Кубань, Урал, Иртыш, Волга, Днепр. Ты знаешь, где они находятся? *(Donští kozáci žili v okolí řek: Don, Těrek, Kubáň, Irtyš, Volha, Dněpr. Víš, kde se nachází?)*

3. Посмотри на картинку «Область донских казаков» и попробуй на карте России обозначить, где они проживали. (*Podívej se na obrázek „Oblast donských kozáků“ a zkus na mapě Ruska vyznačit, kde žili.*)

Obrázek 40 – Oblast donských kozáků

4. **Что на картинках? Отвечай на вопросы:** (*Co je na obrázcích? Odpověz na otázku:*)

- **Что видишь на картинках?** (*Co vidíš na obrázcích?*)
- **Кто там проживает?** (*Kdo tam žije?*)
- **В какой части России находятся эти дома?** (*V jaké části Ruska se tyto domy nachází?*)
- **Какие здания ещё знаешь?** (*Jaké budovy ještě znáš?*)
- **Из чего они могут быть построены?** (*Z čeho mohou být postaveny?*)
- **Где бы ты хотел жить? Почему?** (*Kde bys chtěl žít? Proč?*)

Obrázek 41 - Bydlení

5. Жилище. (Bydlení.)

а) Ты знаешь, как назывался казачий дом? (Víš, jak se nazýval kozácký dům?)

б) Посмотри на фотографии и опиши дом. Напиши 5 предложений. (Podívej se na fotografie a popiš dům. Napiš 5 vět.)

Obrázek 42

Obrázek 43

.....

.....

.....

.....

.....

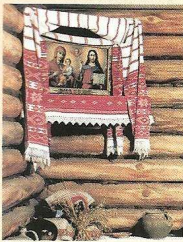

6. Прочитай отрывок « Красный угол». (Přečti si úryvek „Красный угол“.)

- а) Ты знаешь, как выглядели иконы? (Viš, jak vypadaly ikony?)
- б) Найди в интернете картинки икон и принеси их на урок. (Najdi na internetu obrázky ikon a přines je na hodinu.)
- в) Кто (какие национальности) создавали святые места в своих домах? (Kdo /jaké další národy vytvářely/ ve svých domech posvátná místa?)

Красный угол (kout)
Красный – устар. почётный (čestný, krásný, pěkný)

В русских избах (chalupách, dřevěných staveních) красным углом называли внутренний (vnitřní) угол дома, где помещались (byly umístěny) иконы и стол. Сюда сажали самых уважаемых гостей. Этот угол всегда был обращён к юго-востоку – самой солнечной стороне.

Школьный фразеологический словарь, 1999

Ikona ochraňovala dům a jeho obyvatele a nesměla kdysi chybět v žádném ruském domě. (U nás měl podobnou funkci křížek nad dveřmi.) Ikona byla vždy umístěna spolu se stolem na čestném místě v rohu místnosti proti dveřím. Pod ikonou byla polička přikrytá dečkou nebo štolou s krásnou ruční výšivkou, na které byly další cenné ozdoby. I dnes se ikony v rodinách pravoslavných věřících umísťují v rohu místnosti, stoly si našly místo jinde.

Obrázek 44 – Červený kout

PRACOVNÍ LIST 3

1. Сказка. (Pohádka.)

а) Прочитай отрывок из сказки Зеркало. (Přečti si úryvek z pohádky Zrcadlo.)

б) Выпиши из текста незнакомые слова. (Vypiš z textu neznámá slova.)

.....
.....

в) О чем идет речь в сказке? (O čem je v pohádce řeč?)

г) Это незаконченная сказка. Работай в парах и попробуй закончить сказку. (Pohádka je nedokončená. Pracuj ve dvojici a zkus dokončit pohádku.)

Зеркало

„Так то оно так, да не всё сразу бывает хорошо да ладно. На ярмарке купила казачка зеркало. Тогда оно было большой редкостью, диковинкой. Домой приехала, мужу ничего не сказала. Спрятала в сундук и ушла. За чем-то полез в сундук муж. Смотрит – зеркало. Взял, повертел его в руках, глянул, а там тоже казак, молодой, бравый, усы чёрные, закручены кверху. Ему в голову и вошло – не иначе жена с ярмарки привезла портрет своего милого. Долго думать не стал – шапку со стены сорвал, тётке говорит:“ [27]

2. Еда. Ответь на вопросы. (Jídlo. Odpověz na otázku.)

а) Ты знаешь, что ели донские казаки? (Víš, co jedli donští kozáci?)

б) Сколько блюд ели они в праздничные дни? (Kolik jedli chodů ve sváteční dny?)

в) Что ели донские казаки во время битвы? (Co kozáci jedli, když byli v boji?)

3. Соедини названия с их переводом. (*Spoj názvy s jejich překladem.*)

Круглик

уха

лапшевник

piroh plněný mletým masem a křepelkami

zapečené těstoviny

medovina

медовуха

rybí polévka

4. Ты знаешь, почему донские казаки ели прежде всего рыбу. (*Víš, proč donští kozáci jedli hlavně ryby?*)

5. Рецепт. (*Recept.*)

- а) Прочитай и переведи рецепт из 19 века. (*Přečti a přelož recept z 19. století.*)
- б) Напиши названия продуктов. (*Napiš seznam potravin.*)
- в) Найди в интернете или в поварённой книге рецепт и переведи его. (*Najdi na internetu nebo v kuchařce recept a přelož ho.*)

Obrázek 45 – Recept

6. Некоторые слова донских казаков похожи на чешские, но по значению они часто отличаются. Попробуй отгадать значение слов. (*Některá slova donských kozáků se podobají českým, ale význam je často jiný. Zkus ho uhádnout.*)

- Станица
- Сход
- Майдан
- Ветлина
- Хата
- Баба
- Слобода

ZÁVĚR

Diplomová práce byla zaměřena na aktuální a dosud málo prozkoumanou část kozácké problematiky. Jedním z cílů diplomové práce bylo za pomoci kulturně-historických materiálů zpracovat historická fakta o ruském kozáctvu. Pro naplnění cíle byla práce rozdělena do několika podkapitol věnujících se nejrůznějším aspektům kozáctva. V první části diplomové práce byl, s přihlédnutím k nejčastějším stanoviskům odborníků, definován pojem kozák. Představena byla ruská kozácká vojska společně s jejich činností a významem pro vlast. Stručně byla v průřezu několika století představena historie donského kozáctva. Pozornost je věnována vzniku kozáckých svobodných obyvatel jihoruských stepí, jejich samosprávě a rovněž jejím pohnutým osudům. Výstupem zkoumané části se stalo porozumění kozácké historii a pochopení významu donského kozáctva při ochraně Ruska. Zvláště jsou zdůrazňovány jeho taktické a bojové schopnosti, nebývalá statečnost a síla.

Druhá kapitola byla věnována kozácké kultuře, tradicím a zvykům. Pro prezentaci byla zvolena čtyři zásadní témata. Podrobněji byl popsán mužský a ženský oděv. Zvláštní pozornost byla věnována obydlí, jídlu a svatebnímu obřadu, čímž byl naplněn další cíl diplomové práce.

Třetí kapitola se zabývá dialektem donských kozáků. V první části je charakterizován dialekt z hlediska lingvistického, přičemž hlavní důraz je kladen na analýzu slovní zásoby. Za pomoci výkladového slovníku byla provedena excerpce pěti pohádek ze sbírky *Донские казачие сказки, передания, легенды, бывальщины* a dvou písní z folklorního sborníku *Песни донских казаков*. Informace z excerpovaných pohádek a písní byly utříděny a zhodnoceny. Poukázáno bylo na provázanost jihoruského a jiných nářečí s donským dialektem.

V poslední části byl zařazen rozhovor s členkou kozáckého souboru *O.G. Nikitěnko*. Rozhovor byl použit pro lepší seznámení s donskými písněmi a pochopení tradic svébytné kultury. Posouzeno bylo využití materiálu kozáckých písní v hodinách ruského jazyka. V neposlední řadě bylo nastíněno možné využití tématu diplomové práce ve školní praxi. Vytvořeny byly tři pracovní listy, které mohou sloužit jako doplňkový či výchozí materiál v hodinách ruského jazyka.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Тištěné zdroje

(řazeno podle normy ČSN ISO 690:2011 – forma číselného odkazu)

1. ГОРДЕЕВ, А. А. *История казачества*. Москва: Вече, 2007. ISBN 978-5-9533-1905-8.
2. СЕВЕЛЬЕВ, Е. П. *Древняя история казачества*. Москва: Вече, 2012. ISBN 978-5-9533-6601-4.
3. АУСКИЙ, С. А. *Казачи. Особое сословие*. Москва: Нева, ОЛМА-ПРЕСС, 2002. ISBN 5-224-02957-0.
4. ФОРТУНАТОВ, В. В. *Отечественная история*. Санкт-Петербург: Питер, 2009. ISBN 978-5-388-00697-4.
5. АГАФОНОВ, О. В. *Казачьи войска России во втором тысячелетии*. Москва: С.Н., 2002. ISBN 5-88186-419-0.
6. СУХОРУКОВ, В.Д. *Общежитие донских казаков в 17 и 18 столетиях*. Новочеркасск: Областная войска Донского типография, 1892. ISBN 978-5-458-52301-1.
7. ВЕНКОВ А. В. *Казачий Дон: Пять веков воинской славы*. Яуза: Эксмо, 2010. ISBN 978-5-699-36751-1.
8. ВЕНКОВ А. В. *История донского казачества*. Ростов-на-Дону: ЮФУ, 2008. ISBN 978-5-9275-0424-4.
9. ШАМОВ, В. А. *История донского казачества: записки краеведа*. Орел: Картуш, 2010. ISBN 978-5-9708-0240-3.
10. РУССКАЯ СТАРИНА. Карманная книжка для любителей отечественного. Санкт-Петербург: Корнилович А. 1825.
11. ЛОГИНОВ, А. Н. *Русская традиция в одежде донских казачек*. Вестник ВолГУ. 2003, серия 4, вып. 8.
12. АСТАПЕНКО М. П., АСТАПЕНКО Г. Д., АСТАПЕНКО Е. М. *Казачья доля - Дон, степь да воля*. Ростов-на-Дону: Центр-инвест, 2014. ISBN 978-5-87259-806-0.

13. ГУБАРЕВ В. К. *Энциклопедия казачества*. Москва: Вече, 2009 ISBN 978-5-9533-2096-2.
14. ДЕГТЯРЕВ В. И., Р. И. КУДРЯШОВА, Б. Н. ПРОЦЕНКО, О. К. СЕРДЮКОВА. *Большой словарь донского казачества*. Москва: Астрель, 2003 ISBN 5-93259-031-9.
15. ЛИСТОПАДОВ А. М. *Песни Донских Казаков*. 1 Том, Москва: Музгиз, 1949.
16. КОГИТИН В. В. *Донские казачьи сказки, предания, легенды, бывальщины*. Волгоград: Прин Терра, 2009. ISBN 978-5-98424-102-1.
17. РУДИЧЕНКО Т. С. *Донская казачья песня в историческом развитии*. Ростов-на-Дону: Издательство Ростовской государственной консерватории им. С. В. Рахманинова, 2004 ISBN 5-93365-015-3.
18. ЕКИМОВ Б. П. *Песни донских казаков*. Волгоград: Нижне-Волжское книжное издательство, 1982.
19. ВСЕРОССИЙСКИЙ ФОЛЬКЛОРНЫЙ ФЕСТИВАЛЬ-КОНКУРС. Волгоград: Т-Пресс, 2014.
20. Разговор с О. Г. НИКИТЕНКО. Заведущая кафедры традиционной культуры ВГИИК, Волгоград 5.10.2014.
21. КУДРЯШОВА Р. И. *Слово народное: говоры волгоградской области в прошлом и настоящем*. Волгоград: Перемена, 1997 ISBN 5-88234-273-2.

Internetové zdroje

22. КИАЦ. Основные этапы реализации государственной политики возрожденного российского казачества. Киац [online]. Москва: Киац, 2010 [cit.8.3.2015]. Dostupné z:
http://kazakcenter.ru/blog/osnovnye_ehrapy_realizacii_gosudarstvennoj_politiki_po_vozrozhdeniju_rossijskogo_kazachestva_prodolzhenie/2010-01-08-19
23. ДОНСКАЯ ЗИМОВАЯ СТАНИЦА. Казачья одежда. [online]. Донская зимовая станица, 2009 [cit.8.3.2015] Dostupné z:
<http://www.zimovaya.ru/statji/kazachjya-odezhda-6.html>
24. ВИКИПЕДИЯ. Сказка. [online]. Википедия, 2014 [cit.9.3.2015] Dostupné z:
<https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BA%D0%B0%D0%B7%D0%BA%D0%B0>
25. ТОЛКОВЫЙ СЛОВАРЬ РУССКОГО ЯЗЫКА. Burlak. [online]. Толковый словарь русского языка, 2014 [cit.9.3.2015] Dostupné z:
<http://tolkru.com/page/burlak.php>
26. АКАДЕМИК. Завальня. [online]. Академик, Ефремова, 2000 [cit.9.3.2015] Dostupné z:
<http://dic.academic.ru/dic.nsf/efremova/163245/%D0%97%D0%B0%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%8F>
27. ХОРОШИЕ СКАЗКИ. Зеркало. [online]. Хорошие сказки, [cit.9.3.2014] Dostupné z:
<http://horoshieskazki.ru/folklore/%D0%BA%D0%B0%D0%B7%D0%B0%D1%87%D1%8C%D0%B8%D1%81%D0%BA%D0%B0%D0%B7%D0%BA%D0%B8/%D0%B7%D0%B5%D1%80%D0%BA%D0%B0%D0%BB%D0%BE/>
28. НИКИТЕНКО, О. Г. Музыкальная интонация и артикуляция в традиционном пении казаков Верхнего Дона [online]. ВГСПУ, 2012 [cit.9.3.2015]. Dostupné z:
<http://cyberleninka.ru/article/n/muzykalnaya-intonatsiya-i-artikulyatsiya-v-traditsionnom-penii-kazakov-verhnego-dona>

Zdroje obrázků

(číslováno v souladu s obrázky zařazenými v textu diplomové práce)

1. <https://sites.google.com/site/nashdnepropetrovsk/hocu-vse-znat/kazakiharakterniki>
2. https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D0%B5%D1%80%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B5_%D0%BA%D0%B0%D0%B7%D0%B0%D0%BA%D0%B8
3. <http://ural-cossacks.chat.ru/page9.htm>
4. <http://www.kazaks.net/album/obmundirovanie-kazachih-voysk-rossiyskoy-imperatorskoy-armii/4/>
5. <http://www.museum.ru/1812/library/kirsanov/036.html>
6. <http://www.opocuu.com/120511.htm>
7. http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%83%D0%B3%D0%B0%D1%87%D0%BE%D0%B2_%D0%9E%D0%BC%D0%B5%D0%BB%D1%8F%D0%BD_%D0%86%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87
8. <http://www.vexillographia.ru/russia/separat.htm>
9. Vlastní zdroj.
10. <http://www.liveinternet.ru/users/4714731/post353719988/>
11. http://ww2.ru/store/element.php?SECTION_ID=4008&ELEMENT_ID=53244
12. <http://www.zemlyanka-v.ru/shop/russia/golovnye-ubory/sapogi-armejjskie-ria/>
13. <http://karabai96.livejournal.com/2695.html?thread=6279>
14. <http://www.myshared.ru/slide/470479/>
15. <http://costumer.narod.ru/text/vostslav/2-slav-women-rubaha.htm>
16. <http://rugiland.narod.ru/index/0-342>
17. <http://www.matrony.ru/osobennosti-nacionalnogo-russkogo-kostyuma/>
18. http://vk.com/topic-37716761_27556536?offset=80
19. <http://www.liveinternet.ru/community/1027594/post34442959/comments>
20. http://igor-grek.ucoz.ru/publ/derevnja/izba_zemilink/10-1-0-1090
21. <http://cyrillitsa.ru/knowledge/572-malenkaya-krepost-bolshoy-semi.html>
22. Vlastní zdroj.
23. Vlastní zdroj.

24. <http://novoчерkassk.net/press/lifestyle/2013/11/16441-obryady-i-obychai-cherkascev/>
25. <http://novoчерkassk.net/press/lifestyle/2013/11/16441-obryady-i-obychai-cherkascev/>
26. <http://elan-kazak.ru/oldforum/t544-topic.html>
27. http://www.nahuby.sk/obrazok_detail.php?obrazok_id=411994
28. <http://www.diary.ru/~flugzobjg/p173826675.htm?oam>
29. http://technet.idnes.cz/foto.aspx?foto1=MBO3b51b0_U001.jpg
30. <http://www.st-kazak-polk.ru/kazachya-voennaya-forma-i-ee-osobennosti>
31. <http://ugkp.net/shop/boots-cossack/>
32. <http://казачийрассвет.рф/beshmet/109-beshmet.html>
33. http://zdorovokazaki.ucoz.ru/index/kazachja_sprava/0-224
34. <http://voin-rkka.ru/product/papakha/>
35. Кудряшова Р. И. *Слово народное: говоры волгоградской области в прошлом и настоящем*. Волгоград: Перемена, 1997 ISBN 5-88234-273-2.
36. Кудряшова Р. И. *Слово народное: говоры волгоградской области в прошлом и настоящем*. Волгоград: Перемена, 1997 ISBN 5-88234-273-2.
37. Кудряшова Р. И. *Слово народное: говоры волгоградской области в прошлом и настоящем*. Волгоград: Перемена, 1997 ISBN 5-88234-273-2.
38. Vlastní zdroj.
39. <http://gortour-nk.ru/strani/98-russia.html>
40. <http://www.runivers.ru/doc/territory/366605/>
41. ŽOFKOVA, H., K. EIBENOVA, Z. LIPTAKOVA, J., ŠAROCH, *Поехали 4*. Praha: ALBRA, SPL – PRACE, 2005. ISBN 8-7361-018-3.
42. Vlastní zdroj.
43. Vlastní zdroj.
44. ŽOFKOVA, H., K. EIBENOVA, Z. LIPTAKOVA, J., ŠAROCH, *Поехали 4*. Praha: ALBRA, SPL – PRACE, 2005. ISBN 8-7361-018-3.
45. <http://vk.com/club48873740>

РЕЗЮМЕ

Дипломная работа посвящается донским казакам. Донские казаки были в основном солдаты, одновременно с их существованием формировалась уникальная культура, традиции, обычаи и диалект, которые находятся в центре внимания настоящей дипломной работы. В первой главе отводится внимание истории и формированию российских казачьих войск. Впоследствии описывается жизнь донских казаков на протяжении веков, характеризуется их статус в настоящее время. Во второй главе уделяется внимание культурологической характеристике традиций и обычаев казачьего быта, подробнее описывается одежда, жилище, кухня, свадебный обряд.

Третья и четвертая главы представляют собой практические части дипломной работы. В третьей главе рассматривается язык казаков с точки зрения лингвистической, уделяется внимание прежде всего лексической характеристике диалекта донских казаков. С помощью толкового словаря выборочно анализируются сказки и песни донских казаков. На основании проведенного анализа делаются выводы о типичных чертах диалекта. В последней главе рассматриваются возможности применения темы при изучении русского языка как иностранного, предлагаются некоторые конкретные задания (казачьи песни, работа с рисунками, картой и словарным запасом и т.п.).

ABSTRACT

The Master's thesis is devoted to the Don Cossacks. The Don Cossacks were primarily soldiers however with their existence the unique culture, traditions, customs and dialect were formed. This thesis is focused on them. The first chapter is dedicated to the history and formation of Russian Cossack troops. In the following part there are the description of the Don Cossack life through the different centuries and the characteristics of the status of Cossacks at the present day. The culturological characteristics of traditions and customs are accomplished in the second chapter for which the following topics were chosen: clothes, habitation, cuisine, wedding ceremony.

The third and fourth chapters of the Master's thesis are practically oriented. The third chapter deals with the language of the Don Cossacks from the point of view of linguistics. The biggest attention is devoted to the lexical characteristics of the Don Cossack dialect. The analysis of selected fairy tales and songs is performed with the aid of monolingual dictionary. On the basis of the analysis some typical features of dialect are explained. The last chapter is focused on the practical use of the topic in the teaching of Russian language as a foreign language. Some specific assignments are introduced: (Cossack songs, the use of pictures, map, vocabulary etc.).

PŘÍLOHY

Příloha 1 - Slovník k excerpovaným pohádkám a písním

Vysvětlivky:

adv. – adverbium (příslowce)

konj – konjunkce (spojka)

v – verbum (sloveso)

s – substantivum (podstatné jméno)

a – adjektivum (přídavné jméno)

part. – participium (předložka)

A

Али - (**konj**) - nebo , či, jinak

Апосля - (**adv.**) - poté, později

Б

Бездомовый - ая, (**a**) - toulavý, bez domova

Блукать - аю, ешь, (**v**) - toulat se, bloudit

Братец - тца, тцы, (**s**) - švagr

Брѣх - а, (**s**) - štěkot, lhář

Букет - а, ы, (**s**) - výzdoba, dekorace uzdy

Бурлак - а, и, (**s**) - svobodný kozák, kozák bez rodiny a hospodářství

В

Веник - а, и, (**s**) - stepní rostlina, metlička

Взбугриться - юсь, ишься, (**v**) - vzbouřit se, rozhněvat se

Вихорь -я, и, (**s**) - vítr

Встрѣнуться - усь, ешься, (**v**) - potkat se, setkat se

Г

Горюн - а, (s) - nešťastník, druh vinné révy

Гроб - а, ы (s) - smrt, zánik; до ~ жизни - do konce života

Гутарить - ю, ишь, (v) - hovořit, povídat si

Д

Дитё - я, я, (s) - dítě

Дуплё - я, и, (s) - dutina stromu

Ж

Же - (part.) - ale, přece, vždyť

Жигнуть - у, ёшь, (v) - bodnout, udeřit

З

Завальня - и, и, (s) - hliněná násep pro zateplení domu

Займище - а, и, (s) - záplavové území

Заколотыриться - юсь, ишься, (v) - začít diskutovat, hádat se, vést spor

Заморока - (s) - svízel, těžká situace

Зараз - (adv.) - nyní, hned, najednou

Зарок - а, (s) - slib, přísaha

Заядловый - ая, (a) - náruživý, zapálený

Звяриная - ы, ы, (s) - zvěřina

К

Калюка - и, и (s) - druh flétny

Кладка - и, и, (s) - zásoby, můstek; давать ~ zásobovat

Колготиться - юсь, ишься, (v) - hotit se, znepokojoovat se

Коли - (interj) - což, copak

Колумутить - ю, ишь, (v) - znepokojit, mít zbytečné obavy

Конторка - и, и, (s) - skříňka na nádobí

Косарь - я, и, (s) - sekáč, žнец

Кочет - а, ы, (s) - kohout; вести себя ~ - chovat se důležitě, snažit se předvést

Кы - (p) - k, ke, ku

М

Маштак - а, и, (s) - mladý kůň

Младец - а, (s) - chlapec

Молодняк - а, и, (s) - mládenec, mladý člověk

О

Обрушить - у, ишь, (v) - spadnout, zbořit se

Окститься - юсь, ишься, (v) - pokřikovat se

Отсёда - (adv.) - odsud, odtud

Отсель - (adv.) - odtud

П

Погнать - ню, ишь, (v) - zahnat, popohnat

Постель -и, и, (s) - peřina

Приёмыш - а, и, (s) - muž, žijící v domě ženy

Просяить - (v) - rozzářit, rozsvítit

Р

Резанина - ы, (s) - řez, masakr, velký konflikt

Резон - а, ы, (s) - důvod, smysl

Рубашка - и, и, (s) - kořile

С

Сатановый - я, (а) - satanský, ďábelský

Седелица - ы, ы, (s) - část koňského postroje

Спредвещивать - (v) - předpovídat

Спробовать - бую, ешь, (v) - vyzkoušet, zkusit

Спротьеведать - (v) - navštívit

Станичник - а, и, (s) - obyvatel kozácké vesnice, kozák

Стук - (interj) - klernutí; Ни стуку ни груку. - úplné ticho

Стукотеть - ю, ишь, (v) - bouchat, klepat

Сундук - а, и, (s) - truhla pro úschovu obilí, mouky

Сыстариться - (v) - zestárnout

Т

Талан - а, ы, (s) - úspěch, štěstí

Тесменный - (а) - vyráběný ze stuhu

Тигулёвка - и, и, (s) - věznice, vězení

Толичка - (коп.) - sotva, jakmile

У

Ушляк - а, и, (s) - chytrý, šikovný člověk

Х

Хала, хала-мала (adv.) - nesmyslně

Халява - ы, ы, (s) - holeň, část obuvi zakrývající bérec

Харчи - ей, (s) - potravinové zásoby

Хлебнуть - ну, нешь, (v) - zhltnout

Хрумтеть - ю, ишь, (v) - křupat, skřípat

Ч

Черво, черёво - а (ы), а (ы), (s) - břicho, vnitřnosti; **Вымотать ~** - (v) - mučit, vyčerpat se prací, vysmát se někomu

Чига - и, и (s) - pohrdavý název horních donských kozáků, podvodník

Чирики - ов, (s) - kožená obuv

Чубрак - а, и, (s); ~ чубраком - ležet bez pohnutí

Чулан - а, ы (s) - typ předsíně, komora

Ш

Шашка - и, и, (s) - kozácká šavle

Ширкопутом - (adv.) - nerořádně, chaoticky

Пříloha 2 - Originál rozhovoru s O.G. Nikitěnkо

1. Как называется Ваш ансамбль?

„Ансамбль старинной казачьей песни «Станица», создан в 1981 году.“

2. Как возникло это название?

„Название, прежде всего, отвечает месту проживания участников ансамбля (все участники жители хуторов и станиц Волгоградской области), а также, репертуару - это казачьи традиционные песни районов откуда родом участники ансамбли.“

3. Характеризуйте, пожалуйста, репертуар вашего ансамбля?

„Основу нашего репертуара составляют протяжные, исторические, военно-бытовые песни. Все, что касается других жанров – это плясовые, лирические песни и романсы.“

4. Какова традиция вашего ансамбля?

„Традиция нашего ансамбля заключена в нашей профессии – просвещать, обучать и пропагандировать традиционную культуру донских казаков, ездить в фольклорные экспедиции. В свободное время, которого не так уж и много, общаемся друг с другом на природе.“

5. Вы часто выступаете с концертами?

„Мы не концертный (филармонический) коллектив, а как было сказано, просветительский. Четыре года подряд в нашем институте мы проводим тематические концерты по песенной культуре донских казаков. Ансамблю «Станица» 33 года, и конечно, за эти годы было дано много сольных концертов с разной программой приуроченными к знаменательным датам и вне тематики.“

6. Как связаны песни и танцы ансамбля с Волгой и Волгоградом?

„Поскольку мы занимаемся исследовательской работой, то находим пласты исторических песен о Волге и Сталинграде. Так, например, в репертуаре ансамбля есть исторические песни Великой Отечественной Войны, записанные в Урюпинском р-не Волгоградской области «Мы сражались в родном Сталинграде», «Вниз по матушке по Волге». А танцы у нас бытовые, а не профессиональные-хореографические.“

7. Как и кем поддерживается деятельность ансамбля?

„В государственном институте искусств и культуры наш ансамбль является творческой лабораторией для студентов и имеет соответствующие ставки профессионального коллектива.“

8. Сколько членов входит в состав ансамбля?

„Основной состав – 10 человек и приходящие на творческую практику студенты кафедры традиционной культуры.“

9. Кто является членами ансамбля?

„Преподаватели кафедры традиционной культуры ВГИИК.“

10. Можно ли говорить о семейной традиции участия в ансамбле?

„В большей степени – Да.“

11. Какие песни преобладают, о чём в них поют?

„Это героический эпос воспевающий подвиги великих полководцев, командиров, а также гражданская лирика с темой любви к Родине, любимым станицам и конечно же родным и близким.“

12. Можете характеризовать мелодию типичных песен вашего репертуара?

„В двух строчках это трудно описать. Мелодия казачьих старинных песен, вариативная и широкораспевная со сложными стиховыми распевами и слоговыми вставками. Песни более позднего происхождения мелодичны и просты в воспроизведении – это лирические песни и казачьи романсы.“

13. Отличаются казачьи песни от русских народных песен? (укажите чем отличаются)

„Казачьи песни это тоже русские песни и поются на русском языке, но по природе бытования они относились к разряду песен воинской, мужской общины, соответствующей тематики. К женской традиции относились лирические песни, семейные баллады. В русской, крестьянской традиции преобладали песни календарной обрядности, лирические, хороводные песни.“

14. Какие слова часто появляются в песнях?

„Батюшка-Дон, товарищ, сабля вострая, пуля быстрая, батюшка, матушка, жана молодая, разродимая сторонка и др.“

15. Какие диалектные слова встречаются, напр., в казачьих песнях?

„конь баявой с паходним вьюком, жаненка мыладая, едить русский царь, лавим, лавим рыбу, идеть, волокеть и пр.“

16. Какая публика любит слушать ваши песни?

„Казачьи песни в восприятии доступны всем т.к. тема Родины, семьи понятна всем возрастам. Концерты построены в форме лекции-концерта, концерт-беседа на которых зрители обязательно принимают участие и вместе с артистами включаются в процесс пения. Ведущей концерта являюсь я, Никитенко Ольга Григорьевна.“

17. Можете характеризовать мужской и женский костюмы?

„Коротко о мужском - это военный мундир, шальвары, сапоги, чекмень, атласная бытовая рубашка, чирюки (тапочки) Женский костюм - Кубелек (татарское платье), парочка (юбка, кофта), сапожки“

18. Как воспринимаются ваши песни и танцы публикой?

„С пониманием исполняемого репертуара, с интересом, патриотично, восторженно.“

19. Чем объяснить популярность казаков, их песен и танцев?

„Популярность казаков и их песен заключается в их героическом прошлом, самобытном песнетворчестве.“

20. Почему вы решили петь именно казачьи песни и стать членом казачьего ансамбля? У вас есть казачьи предки?

„Лично в моем роду были украинцы и запорожские казаки.“

Příloha 3 – Fotografie

Fotografie O.G. Nikitěnko při zpěvu

Vystoupení kozáckého souboru Stanica 1

Vystoupení kozáckého souboru Stanica 2

**Závěrečné vystoupení - Celoruský soutěžní festival tradiční kozácké kultury
„Stanica“**